DİNAR VE EVCİLER YÖRESİ AĞIZLARI•

Bilâl UYSAL••

ÖZET

Bu çalışmada Afyonkarahisar ilinin Dinar ve Evciler ilçelerinin kasaba ve köyleriyle birlikte ağız özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. İlçelerin ağız özelliklerinin tespiti için ilçe merkezi, kasaba ve köylerden derlemeler yaptık. Derlediğimiz malzemeleri Türk Dil Kurumu tarafından tavsiye edilen "Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Fonetik Transkripsiyon Alfabesi"ndeki sisteme göre yazıya geçirdik. Metinlerimize dayalı olarak yaptığımız ses bilgisi, şekil bilgisi ve sözlük çalışmalarının sonucunda Dinar ve Evciler Yöresi ağzının özelliklerini ortaya koymaya çalıştık. Ayrıca Kütahya ve Yöresi Ağızları, Uşak İli Ağızları, Afyon Merkez Ağzı, Isparta Merkez Ağzı, Sultandağı Ağzı, Sandıklı Yöresi Ağız Özellikleri ve Başmakçı ve Dazkırı Ağzı adlı çalışmalar ile karşılaştırmalara giderek Dinar ve Evciler ağzının bölgeye göre farklılaşan veya benzerlik gösteren yönlerini ortaya koyduk.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, Ağızlar, Dinar, Evciler.

THE DIALECT CHARACTERISTICS OF THE VILLAGES AND TOWNS OF DINAR AND EVCİLER

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the dialect characteristics of the villages and towns of Dinar and Evciler , the districts of Afyonkarahisar. In order to detect the dialect characteristics of the stated districts, collections (compilations) from town centers and villages were arranged. The compiled materials were dictated with respect to the system which is given in "The Phonetic Transcription Alphabet That Will Be Used In Dialect Researches", advised by The Turkish Linguistic Society. The dialect characteristics of Dinar and Evciler Region are explained with the help of the research conducted on the compiled (collected) text material according to phonetic, morphology and dictionary studies. Additionally, similarity check and comparison between Dinar and Evciler Region dialect and the following region dialects are done to find out differantiation and resemblance with the

---

• **Bu yazı, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında çalışılmış ve 2007 yılında savunulmuş olan "*Dinar ve Evciler Yöresi Ağzı*" adlı yüksek lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.**

•• **Isparta Şehit Ali İhsan Kalmaz Anadolu Lisesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni (uysalbilal@hotmail.com)**

neighbouring regions' dialects: Kütahya and Its Region Dialects, Uşak Dialects, Afyon Centre Dialect, Isparta Centre Dialect, Sultandağı Dialect, Dialect of Başmakçı and Dazkırı, Sandıklı Region Dialect.

Key Words: Turkey Turkish, Dialects, Dinar, Evciler

GİRİŞ

Dinar, Afyon-Antalya karayolu üzerinde olup, il merkezine 106 km. uzaklıktadır. Dinar 1874 yılında belediyelik, 1908 yılında ilçe olmuştur. Afyonkarahisar iline bağlı olan ilçe Akdeniz ve Ege bölgesi arasında kalır. İlçe merkezi ve güneyindeki köyler Akdeniz bölgesinde, kuzeyindeki köyler Ege bölgesindedir.

İlçenin 2000 yılı genel nüfus sayımına göre nüfusu 92.608'dir. Bu nüfusun 37.608'i ilçe merkezinde yaşamaktadır. İlçeye bağlı 9 kasaba ve 56 köy bulunmaktadır. Dinar'da 1 Ekim 1995 Pazar günü 6.1 şiddetinde deprem meydana gelmiş, 94 kişi hayatını kaybederken, 250 kişi de yaralanmıştır.

İstanbul ve Ankara'dan gelen; Denizli, İzmir ve Antalya'ya giden yolların kesişim noktasında bulunması itibariyle Dinar'ın çevreyle ulaşımı oldukça kolaydır. ilçeye kara, demir ve hava yoluyla ulaşılabilir. Demir yoluyla İstanbul, Ankara ve İzmir'e bağlantıları vardır. Isparta ve Burdur'a 60, Denizli ve Uşak'a 110 kilometredir.

Evciler, Afyon'a 132 km mesafede düz bir arazi yapısına sahiptir. Afyon-Denizli karayolu üzerinde, Dinar-Dazkırı ilçeleri arasında bulunmaktadır. İlçe ilk yıllarda Sandıklı kazasına bağlı iken Dazkırı Nahiyesi'nin İlçe olmasıyla Dazkırı'ya bağlanmış, 1990 yılında çıkarılan 3644 sayılı kanunla ilçe statüsü kazanmış ve nihayet teşkilatlanmasını tamamlayarak 08 Temmuz 1991 yılında ilçe merkezi haline gelmiştir. İlçeye ulaşım hem karayolu, hem de demiryolu ile yapılmaktadır.

Bu çalışmada Dinar ve Evciler ağızlarının se bilgisi özellikleri verilecektir. İncelemede örnekler için verilen referanslar ilgli yüksek lisans tezindeki metinlere aittir. Sonuç bölümünde ise, alt ağız grupları ve özellikleri sıralanacaktır.

DİL İNCELEMESİ[1]

I. SES BİLGİSİ[2]

1. SESLER

1.1. ÜNLÜLER[3]

1.1.1. ÜNLÜ ÇEŞİTLERİ

Dinar ve Evciler Yöresi Ağzı'nda (bundan sonra DEYA) sekiz ana ünlü (a, e, ı, i, o, ö, u, ü)'den başka şu ünlüler bulunmaktadır: à, á, è, ĕ, í, ů, ĭ, ĩ, å, ä, ò, ó, ú.

1.1.1.1. á ünlüsü: a-e arası bir ünlüdür.
ōrda yatiy, yatiylár. (I-3.8)
hemi şo şeyine biz evele evlendik, dā bu habįbe <u>dázeŋiz</u> yoḳ. (I-4.14)
döndük baḳdıḳ çocuḳ <u>sallanġáçden</u> düşmüş, (II-10.22)
hurda sazda suyuŋ ġıyında om◡beş <u>dáġar</u> varıdı onu da belişdiler. (II-12.27)
hī ni bilin ben◡ōlum, <u>áħret</u> sorgusu mu soruyuŋ baŋa? (II-63.11)

1.1.1.2. à ünlüsü: a-ı arası bir ünlüdür.
sōna canım biz gövā <u>alaràħ</u> hani biz gövēyi dāmadı alaràħ bi gún yatarıħ ġōşunuŋ◡evindē. (I-29. 8)
hā buràya geldį, tabį <u>buràya</u> gēldi. (I-30.7)
e ōrdan gaşdıḳ ġaşdıḳ geldik <u>buràya</u> duramadıḳ. (I-34.16)
şu çocū ben dįnara götürüyon torunum benim◡o <u>oḳumàya</u>, oḳullar ġapandı, (II-27.6)
ōrda <u>ġārdàşını</u> <u>ġārdàşlānı</u> birbirlēni bilmişlē. (II-29.22)

---

[1] **Ses ve şekil bilgisinde verilecek olan referans numaraları, ilgili teze ait olan metin ve satır numaralarıdır.**
[2] **Geniş bilgi için bkz. Erdoğan BOZ; "Afyon ve Yöresi Ağızları Ses Bilgisi", *V. Afyonkarahisar Sempozyumu,* İstanbul, 2001, s. 284-294.**
Erdoğan BOZ; "Afyonkarahisar ve Yöresi Ağızları" *Afyonkarahisar Kütüğü,* Ankara, 2002, c. II, s. 33-38.
Erdoğan BOZ; "İç Batı Ege (Afyonkarahisar – Kütahya – Uşak) İlleri Ağızlarının Ortak Özellikleri", *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (10-12 Nisan 2006),* Kayseri 2007, s. 25-30.
[3] **Geniş bilgi için bkz. Erdoğan BOZ, "Afyon ve Yöresi Ağızlarında Ünlüler", AKÜ, Sosyal Bilimler Dergisi, C. II, S. I, Afyon, Nisan 2000, s.50-57; Mukim SAĞIR; "Anadolu Ağızlarında Ünlüler", TDAY (Belleten) 1995, TDK Yay., Ankara, 1997, s.377-392.**

1.1.1.3. è ünlüsü: e-i arası bir ünlü; daralmış e, yaygın söyleyişle kapalı e olarak bilinen bir ünlüdür.

Eskiden beri devam edegelen ve ilk hecede görülen è
tādil gün gelin <u>ènerdi</u>, pazartesi gún biterdi. (I-1.12)
sōnadan sōna allahım yā rabbim yeŋi doğannar ondan şēý◡edenner <u>bèlē</u> bu televizoncu öte beri aşırı daşırı gitdi her şey olūy hindi burda. (I-23.16)
kemiK◡erimesi dedi heç sene çāre bulunmaz <u>dèdi</u>. (II-12.12)
ē eyluldaysa ekimdeyse çalgı <u>èdeller</u>, (II-24.25)

Ses olaylarına bağlı olarak görülen è
onnarıŋ <u>yèrleri</u> filán eveli bi gelillerdi. (I-1.2)
ondan kēri beygire başlıḳ <u>nè</u> yanna asılırsaŋ o yanna idāre iderdi hayvanı. (II-3.21)
yāni bi <u>şèy</u> verİyler yāni pay verİyler para. (II-5.10)
dēmene <u>vēcèz</u>, būlgur◡<u>ētcèz</u>, <u>savırcèz</u>, <u>çālḳècèz</u> <u>yēcèz</u>. (II-7.1)

1.1.1.4. ĕ ünlüsü: Kısalmış e ünlüsüdür.

böyük <u>tencerĕ</u> ġapamalarda, ġazanlarda onu gözēlce üzüne salça ederíḳ, (I-1.28)
eyiyik halam <u>bĕ</u>, hoşgeldiŋiz. (I-3.1)
ertūrul <u>bôlĕ</u> geçmişlerimiş bu tarafa, (II-53.6)
len <u>görĕceŋ</u> hemen duru mu şurda dūrdū yerde hemen bi şey yazar, (II-65.36)

1.1.1.5. í ünlüsü: ı-i arası bir ünlüdür.

ġara <u>alinín</u>, daşbaşınıŋ tēfİ◡iŋ, daşbaşınıŋ tēfİ◡iŋ, e tēfik menim nèyim? (I-1.18)
eveli bi tārana aşı <u>bişiridíḳ</u>, (I-3.3)
<u>āşamacík</u> ôlene ġadā yemek olūdu, (II-7.11)
<u>ḳıníyi</u> äsgiden ḳadınnar çeker ärkekler çekmez, (II-9.12)
oḳumadı hep <u>fāpriḳíya</u>, İzmire, āydınā, deŋizliye nēyse dağıldı gitdi. (II-18.24)

1.1.1.6. ů ünlüsü: a-u arası bir ünlü, u'ya kayarak yuvarlaklaşmış a ünlüsüdür.

o◡<u>zůman</u> bi şeý yō◡udu iyisi, hē äsgiden yō◡udu. (II-22.10)
valla bizim <u>duyuşumuzů</u> göre sálçuḳ zamanından gelmİymiş burlara, (II-64.1)
äsg◡adamlar dē o◡<u>zůman</u> odıya oturuz fērfen◡edēdik (II-64.42)

1.1.1.7. ĭ ünlüsü: Kısalmış ı ünlüsüdür.
porsumanıŋ oldū yere hacĭ abbas diye bi yer var oraya göçmüşlē. (I-5.6)
o gēnşler toplanırdı, ōrda ōynaşırlarĭdī, (I-8.2)
eviŋ köşesinde de azĭcıḳ bi ārpa varımış (II-6.31)
bi de çocuḳ◡oluyodu sālĭncak ġuruyoduḳ (II-10.16)
herkez◡işinde ġayĭdına tākiP◡ediyo. (II-24.11)

1.1.1.8. ĩ ünlüsü: Kısalmış i ünlüsüdür.
sabāla benĩle birlik sofrada ġāvelti ediyo. (I-4.26)
ġızına◡ōlan heç herşey televĩzondan gördüklerinden ne ālİyler ne gúlİyler, (I-6.5)
ŭ̃ç gün sōna varırıh āmin der gelĩrik tamam mı, (I-18.3)
vār bu çēvreniŋ dü◡ŭ̃nnerini bütün◡onnā yapādı zāten çivrillĩle, (II-6.6)
hēcelik yatırılar ōrda ġollā gelĩllē işde ōndan sōna ağız dadı veriler, (II-11.12)

1.1.1.9. å ünlüsü: a-o arası bir ünlüdür.
ālpaslana veriseŋ afĭyån cızasıya, (I-47.11)
dedelerimiziŋ båbalarımıŋ dedesi tec◡emin◡olmuş zāten seferberlikden◡önce dā bizimki, (II-27.10)
ġır båbam pozuŋu başımıŋ◡üsdünde. (II-27.37)
şindi yorgålar mānāsı, burası yorgå cavırı varımış, (II-55.1)

1.1.1.10. ä ünlüsü: İlk hecede yer alan uzun e ünlüsüdür.
turgut dayımıŋ torunu yā ärzulumda polis. (I-1.9)
ē ora gitdİ◡imizde äsgiden deliġannıyız◡ellēm on◡om◡beş gişİ bekár◡olaraḳ dağa oduna gidellerdin, (I-7.11)
hamuru äkmek yaparız, yuḳa yapādıḳ. (II-7.13)
allāhıŋ◡ämri pēyġamberin ġavli sēniŋ ġızı bizim◡ōlana isdemeye gēldik, (II-9.17)

1.1.1.11. ò ünlüsü: o-u arası bir ünlüdür.
bize veriyler o ovayı bizim ovaya zapT◡oliy bizim◡òva. (I-2.15)
bilezik tahılır anosòla aporluya verilir filancanıŋ nişanı var ġasaba halḳı dāvetlidir diyeriz. (I-36.5)
bò yul bölük komutanı beni çoḳ severdi (II-55.58)
yedi sekiz yüz milyona alıyorum, o◡zòman en fāzla älli yüz ôleydi ḳamyonu. (II-65.1)

1.1.1.12. ó ünlüsü: o-ö arası bir ünlüdür.

keşgek <u>dówerdıh̄</u> evellerinden hindicik her şey ġolaylaşdı hēy yavrum, (I-1.10)
ekseri bizim <u>kóyúmúz</u> ôle yerleşme. (I-2.24)
hē <u>górúcú</u> usūlüyle, (I-3.12)
canım <u>ótekínneri</u> unutdurdular bize neden? (I-6.6)
ō hōrtumdan bi <u>kópek</u> bālamışlar biliyoŋ mu şeyiŋ◡içine yemekh̄aneniŋ◡ollara bi yere, (II-13.26)

1.1.1.13. ú ünlüsü: u-ü arası bir ünlüdür.

bu <u>ḳóyún</u> meselā dört tāne ağası var, (I-4.28)
ôle şannan şöhretilē bi <u>dú◡ṻn◡</u>edilirdin (I-11.7)
onu bi tabā◡a alırsıŋ bi de <u>úsdünden</u> soğuḳ su dókersiŋ yiyebildi◡iŋ ġadar, (II-20.18)
yonan harbi işde <u>äylúlüŋ</u> doḳuzunda yonanı denize dökdü, (II-28.9)

1. TABLO: ÜNLÜLER

	DÜZ							YUVARLAK		
	GENİŞ	YARI GENİŞ		YARI YUV.		DAR	NAZAL	GENİŞ	YARI GENİŞ	DAR
		DÜZ	YUV.	GEN.	DAR					
KALIN	a	à	ů	å		ı		o		u
YARIN KALIN	á					í		ó	ò	ú
İNCE	e	è				i		ö		ü
YARI AÇIK	ä									

*** Kısa ve uzun ünlüler tabloya dahil edilmemiştir.**

1.1.1. UZUN ÜNLÜLER

DEYA'da uzun ünlüler, birincil ve ikincil uzun ünlüler olmak üzere iki ayrı başlık altında işlenecektir.

1.1.2.1. Birincil (Aslî) Ünlü Uzunlukları [4]

Eski Türkçeden beri varlığını sürdüren birincil uzun ünlüler, tarihî ve çağdaş şivelerimizin bir kısmında da mevcut olmakla birlikte *Ölçünlü Türkiye Türkçesi*nde (bundan sonra ÖTT) yoktur. Anadolu ağızları ise, söz konusu uzun ünlüleri sayılı örneklerde koruyor görünümündedir. DEYA birincil uzun ünlülerin görüldüğü bir ağızdır. DEYA'da birincil uzun ünlü olarak tespit ettiğimiz örnekler aşağıdaki tabloda karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

2.TABLO UZUN ÜNLÜLER

DEYA	ATAUÜ [5]	BAAÜU[6]	EATAÜU[7]	KYA[8]	UİA[9]	AMA[10]
āğlarīm (I-36.23)			**āgla-**			
āl (I-18.33)				**āl-**	**āl-**	**āldım**
āltınnā (II-32.65)	**āltun**	**āltın**				**āltın**
ārasına (II-46.22)			**āra**			
ārdında (I-40.12)	**ārt**					**ārd**

[4] Zeynep KORKMAZ; "Eski Anadolu Türkçesinde Aslî Ünlü (vocal) Uzunlukları" *EATAÜU*, Türk Dili Üzerine Araştırmalar *TDÜA*, Ankara, 1995, TDK Yay., C.1, s.443-458.; Zeynep KORKMAZ; "Batı Anadolu Ağızlarında Asli Ünlü Uzunlukları" *BAAÜU*, *TDÜA* TDK Yay., C.2, s.197-203; Talat TEKİN; *Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler ATAUÜ*, Hacettepe Üniversitesi Yay., Ankara, 1975,

[5] TEKİN, *ATAUÜ*, s. 249-271

[6] KORKMAZ, *BAAÜU*, s. 123-127

[7] KORKMAZ, *EATAÜU*, s. 448-456

[8] Tuncer GÜLENSOY, Kütahya ve Yöresi Ağızları *KYA*, TDK Yay. Ankara, 1998, s. 26

[9] Gürer GÜLSEVİN, *Uşak İli Ağızları UİA*, TDK Yay., Ankara, 2002, s. 11

[10] Erdoğan BOZ, *Afyonkarahibar Merkez Ağzı AMA*,Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006, s.31

āsıldılar (II-26.7)			**ās-**			
āyrıldıh (I-19.22)				**āyırd**		**āyrı**
dēriz (I-8.10)	**tē-**		**dï-**	**dē-**		
ġālmış (I-13.6)	**gāl-**		**kāl-**		**gāl-**	
gēlmiş (II-33.1)					**gēl-**	
ōlmadan (II-45.5)		**ōl-**	**ōl-**			
ōrdan (II-45.52)				**ūrda**	**ōrdan**	**ōrda**
ōn (I-10.31)		**ōn gün**	**ōn**			
sōrdū◡u (II-32.28)		**sōr-**	**sōr-**			
vārdı (II-32.86)	**bār**	**vār**	**vār**		**vār**	**vār**
vārmaz (II-41.16)		**vār-**				

Metinlerimizde rastladığımız "yanımdāḳı (I-49.32)", "ayā◡ındāḳı (II-5.48)" kelimelerindeki uzunluk, DEYA özelliğidir. "Bulunma hâli ekinden sonra +kı/+ki eki gelirse bulunma hâli ekinin ünlüsü uzar." [11]

[11] **bkz. Mehmet KARA, *Türkmen Türkçesi Grameri,* Gazi Kitabevi, Ankara, 2005, s.102.**

1.1.2.2. İkiz Ünlüler:

DEYA'da ikiz ünlüler yoğun şekilde bulunmaktadır. Komşu ağızlarda sık görülen ikiz ünlülerin DEYA'da en çok rastlanan şekilleri şunlardır:

1.1.2.2.1. Eşit İkiz Ünlüler

a◡a : ma◡a (I-39.24), da◡alınır (II-35.24)
a◡ı : sa◡ıdı (II-28.26)
e◡i : de◡işme (II-26.34), gökçe◡i (II-48.18), yeme◡i (II-48.21)
o◡u : ġo◡uşda (I-16.18), yo◡umuş (II-26.12)
u◡a : du◡anıyīn (II-52.22)

1.1.2.2.2. Yükselen İkiz Ünlüler

ma◡ā (I-28.4), yo◡ūdu (I-34.10), gelene◡ịmiz (I-44.1), dü◡ṻnüŋ (I-44.13), yörü◡ṻz (II-5.1), a◡āşlı (II-26.28), de◡ịl (II-48.23), da◡ā (II-69.5)

1.1.2.2.3. Alçalan İkiz Ünlüler

tēfị◡iŋ (I-1.18), ġā◡annarıŋ (I-5.13), ē◡er (I-7.9), sā◡atlıḳ (I-8.4), halā◡a (I-8.10), dā◡ıdıraḥ (I-40.9), bā◡ışlasın (I-42.23), çeşmē◡e (I-41.19), ipē◡iŋ (I-49.19), dē◡il (II-3.37), ayā◡ımıŋ (II-5.45), olmadī◡ı (II-8.6), sī◡ır (II-37.15), gitdị◡i (II-37.27), dị◡il (II-44.26), ā◡usdosda (II-51.18), bē◡enemicen (II-60.44)

1.1.2.3. İkincil Ünlü Uzunlukları

1.1.2.3.1. Ses Olaylarına Bağlı Ünlü Uzunlukları

Ses olaylarına bağlı ünlü uzunlukları, yalnızca Türkçe asıllı kelimelerde değil, alıntı kelimelerde de görülebilmektedir. Bu tür ünlü uzunluklarını üç başlık altında işleyeceğiz:

1.1.2.3.1.1. Ünsüz Erimesine Bağlı Uzun Ünlüler

eveli <u>ōleydi</u> şindi ġolaylaşdı, (I-1.29)
fedıma getdi gedeli almanyaya ölen <u>ōlanıŋ</u> bi ġızı ġaldı, (I-1.61)
èle yawrım <u>dōru</u>. (I-3.30)
biz yörü◡ṻz baḳ deve devecilịle atalarımız devecilịle <u>ūraşan</u> göçer, (II-5.1)
istersen <u>yālı</u> salçalı su şey yaparsın su yapar onu dökersin, (II-70.21)

1.1.2.3.1.2. Büzülmeye Bağlı Uzun Ünlüler

deve şeyi heye ġız ġaçırma ġadın ġılī◡ına girer, (I-3.59)
bē giyiŋykene menim◡ōlum giydirŋyleridi şu yola bi oĥucu yī◡ıldı bi millon◡adam varıdı, (I-49.13)
ūşdu, poçu gelīni gömērdik ipē◡iŋ◡içinē. (I-49.19)
vallā çoĥ yazıyam da cāra ġutusunuŋ◡ūsdüne yazıyam (I-51.30)
bizim günümüzde hepisi varıdı hindi ôle dj◡il (II-58.14)
ġorucu diŋelirdi bi ärkek görsüŋ oturuverilēdi yaĥut ġovarlādı, (II-60.19)

1.1.2.3.1.3. Ünlü Kaynaşmasına Bağlı Uzun Ünlüler

ben size bi kōpretif ġurduruyum, (I-19.14) "kooperatif"
yavut babayla şey amcōlları bôle giderdik, (II-21.6) "amca oğulları"
dā benim zamanımda dökülmedjdi ya, (II-21.22) "dökülmedi idi"
onu yālārız◡içine bi şē ġatarız njse pēnirdir, haşgeş, susam (II-22.8) "ne ise"
hē geçinip gidiyoS dayım nēdceŋ? (II-24.16) " nēt- < ne et-"

1.1.2.3.2. Vurgu ve Tonlamaya Bağlı Ünlü Uzunlukları [12]

Bu tür uzunluklar da hem Türkçe asıllı kelimelerde hem de alıntı kelimelerde görülebilmektedir. Bu uzunlukların süresi daha çok, konuşan kişinin ruh hâline bağlıdır. [13]
o mēmeT◡eren de vār, o mēmeT◡eren de var (I-1.5)
yā yā şūrda yā yıḳıḳ ġāyi ya yā (II-14.12)
şindi āynen şôle şūrda bi zoba var burdan giriliyo, (II-32.6)

1.1.3. Kısa Ünlüler

Telaffuz süreleri normalden daha kısa olan ünlülerdir. Türkçede diğer ünlülere göre biraz daha kısa olan "ı" ünlüsünün yanında, ağızlarda sayıları az olmakla birlikte diğer ünlülerin de kısa örnekleri vardır. DEYA'daki örnekler :
ă :
develerinnen bárābár buraýă yedi çadır ... ġarācılılar buranıŋ◡arasına bizi buraya oturtdurūylar iskán◡ediy. (II-5.4)

---

[12] krş. BOZ, *AMA*, s.34.
[13] Geniş bilgi için bkz. Erdoğan BOZ, "Türkiye Türkçesinde Uzun Ünlülerde Vurgu", *İlmi Araştırmalar*, S. 14, İstanbul, 2002, s.29-36.

bütün toplarlar oynarlardı esgiden şimdi gine oynūylar herălda şimdi de oynūylar ya. (II-21.27)
ĕ :
var hĕ, dā oturūylar, gençler oldu mu oturūylar, bişirİyler, getirİyler. (I-1.54)
dayım demiş yoḳarı◡eberdĕ dayım varıdı◡o demiş orhan çavuşa, (II-30.47)
ĭ :
yazıldī◡ımız◡oteliŋ yaħınĭnda bi ġāve var orıya vārdıħ çāy gēldi, (I-16.6)
heye ordan gelmeyik biz ḳırḳ◡āltĭda gēldik buraya, (II-40.3)
ĩ :
ūç gün sōna varırıħ āmin der gelĩrik tamam mı, ordān ondan sōna dū◡üne başlarıħ, (I-18.4)
ūş gün bi çālgı çalınırdı evelcesi, bi bāş ġınası◡ederlēdi gēlĩn◡alısı gelirdi mindirilē götürülēdi gēlĩni, (II-50.12)
ŏ :
bir tepe sūrüp èniyo tā yola aşşāya. bunuŋ gibi daşıŋ şeklinden ġaynaḳlanıyŏ. (I-19.25)
şimdi bullar burda yāylaymış, onnar ē yazın buraya geliyŏ mal güdüp burdan dönüyomuşlar, (II-68.10)
ŭ :
ānnadışım bŭbam◡ävlenişin biz ebemiŋ◡eviŋe çıħdıħ getdik, (I-42.1)
tāta senitlēmiz vādır, sacımız vādır, äkmekleri ġoruz bôle yazarız bôle ufŭrīynan, unnan saca◡atarız biri bişiri, (II-7.15)
ŭ̆ :
varĭrıħ bôn biz pırtı yazacīħ derıḳ, elbİse hē heye sen de bôn pırtı yazacīħ derıḳ, beş◡āltı ġōnşu gótürŭ̆rük ne yazılacāsa yazarıħ. (I-18.6)
gidiyo ev yapmaye gidiyo, halbūkŭ̆ aḳşam baḳallāmış ovada başġa bi şē yoḳ. (II-53.23)

1.2. ÜNSÜZLER

1.2.1. ÜNSÜZ ÇEŞİTLERİ

DEYA'da yazı dilimizdeki kullanılan 21 ünsüz (b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z)den başka, şu ünsüzler bulunmaktadır: Ç, F, ġ, ħ, ħ, ' , K, ḳ, Ḳ, ḷ, ŋ, ṇ, P, ṛ, S, T, w, ỳ. Bu ünsüzler, çoğunlukla ortak dildeki temel ünsüzlerin kısmen değişmiş şekilleridir.
ħ ünsüzü Türkmen bölgesinde oldukça yaygın kullanılmaktadır.

1.2.1.1. Ç ünsüzü : c-ç arası, yarı ötümlü bir ünsüzdür.[14]
şimdi ordan yānı şey◡etdèler sontaÇ çıhtı, (I-19.7)
ġoyunumuzuŋ yayıldī◡ı yer baraÇ◡oldu devlet su işleri baraÇ yaptı. (I-20.8)

1.2.1.2. F ünsüzü: f-v arası, yarı ötümlü bir ünsüzdür. [15]
çiTtcilik yapıyoz ya çiFtciliklēden de bi neşemiz galmadı◡emin◡ol, (I-12.22)
ē biri mùsdaFa, mùsdaFagil◡o ġambergiliŋ dēdeleri oluyu, (I-37.9)
bir◡hāFta ġaŋrı çekellerdi (II-39.36)
siziŋ ġaFaŋız yoḳ diyollā, (II-62.18)

1.2.1.3. ġ ünsüzü: k(a) g(a) arası bir sestir. ötümlü bir ünsüzdür.
dēvriklerіŋ mēmet var, ġaymaḳamıŋ bi ġapıcısı varıdı mēmet, şeyden bēỳlerden, o bēỳlerden ireli gelme onnar. (I-1.6)
hurda sazda suyuŋ ġıyında om◡beş dáġar varıdı onu da belişdiler. (II-12.26)

1.2.1.4. ħ ünsüzü: Hırıltılı h(a); sızıcı, ötümsüz bir arka damak ünsüzüdür.[16] **DEYA'*da Türkmen bölgesinde oldukça yaygındır; ancak az da olsa ikinci bölgede de rastlanmaktadır.***
hiç górmedim, çünkū oḳul kırħ yedide yapıldı buraya, ben doḳuz yüz yirmi doḳuz
çıħar bulutları gezer gelirdi / aradı mı sevdіni bulurdu (II-23.46)
hē yavrum sitil, doħuma, geçi ġılı. (II-34.4)

1.2.1.5. ħ ünsüzü: Yarı belirsiz h ünsüzüdür.[17]
artıḳ ġāri dū◡ün sāħibiniŋ vijdānına ġalmış bi şi, amma on◡ekmek gönderir amma yirmi amma◡otuz ḳaç◡ekmēse hepsini ġurdurular. (I-7.15)
seher şey yonan◡ħārbinden sōna buràya isgán◡olmuş◡işde ġabaḳlı äsgiden. (II-11.5)
yā yā, ôlīse ḳola◡içilsin◡ħadi. (II-26.33)

1.2.1.6. ' ünsüzü: Hemze ya da kesme.[18] **DEYA'*da bu ünsüz ya belirginliğini yitirmiş ya da ikiz ünlülü hâle gelmiş durumdadır.***
ya'ā, damat filán górmezdi, (I-1.15)

---

[14] krş. BOZ, *AMA*, s.34; Osman YILDIZ, *Isparta Merkez Ağzı IMA*, Fakülte Kitabevi Yayınları, Isparta, 2002, s.30.
[15] krş. GÜLSEVİN; *UİA*, s.19; BOZ, *AMA*, s.35.
[16] krş.GÜLSEVİN, *UİA*, s18; BOZ, *AMA*, s.35; YILDIZ, *IMA*, s.30.
[17] krş. BOZ, *AMA*, s.35.
[18] krş. GÜLENSOY, *KYA*, s. 49; BOZ, *AMA*, s.36.

ya'a sıçıramaz sıçıramaz dışına filán sıçıramaz, yannıḳdan çıḳamaz ānca bi bôýle bôýle edērsiŋ dışına filan çıḳmaz. (II-15.23)

1.2.1.7. K ünsüzü: k-g ve k(a)-g(a) arası ünsüz; yarı ötümlü, patlamasını kaybetmiş bir ünsüzdür.[19]

keşgeK◡aşı bişerdi çoḲ◡olurdu, hindicik ġolaylaşdı hepisi. (I-1.30)
burda hal dert ġonuşuyuḳ böyüK ġüccük gelİy yanımıza. (I-1.54)
yúŋ dóşşeK◡oluyodū, (II-2.37)
yeşil başlı ördeK◡olsam (II-4.8)

1.2.1.8. ḳ ünsüzü: kalın ünlüler komşuluğunda kullanılır.

sakalçarpan diye bulgur çorbasına, tamam◡işde mercimek çorbasına dènir◡o. (I-1.26)
o da dİy ki bey kendisi gelsin bizi kaldırsın, kaħ disin kaħalım dİy. (I-5.21)
eğitim górmedik okul◡olmadī◡ı uçu. (I-10.5)
onnarı biz o kadar derinini bilemez ġāri. (I-12.13)

1.2.1.9. Ḳ ünsüzü: art damak K'si ulanmaya bağlı ötümlüleşmelerde görülür.

çorba bişerdİ, pilav oludu, keşgeK◡aşı bişerdi çoḲ◡olurdu, hindicik ġolaylaşdı hepisi. (I-1.31)
burda da bi mütāyit varıdı devlet su işlerinden çanaḳKaleli, (I-19.14)
aKşam çadırlā vādında ben deyo ovada ôlenliyin size deyo su buldum deyo. (II-53.19)
o acıḲ sabaħ namazı soŋu açılması lāzım. (II-57.3)

1.2.1.10. ĺ ünsüzü: Yarı belirsiz l, ünsüzüdür.[20]

nasıĺ bi şİ◡ir oḳuyalım yāni tabiyat şİ◡iri meselā işde bu baharıŋ gelip geşdİ dönemlerde. (II-23.14)
bu nasıĺ adālet bu nasıĺ yasa (II-23.77)

1.2.1.11. ŋ ünsüzü: Nazal g ünsüzü, genzel art damak g'sidir; birçok Anadolu ağzında rastlanan bir ünsüzdür.[21]

onnarıŋ yèrleri filán eveli bi gelillerdi. (I-1.2)
kimiŋ sözüm yabana köpēnen horuzu öterse bu ovayı oŋa verelim demişle. (I-2.8)

---

[19] krş. GÜLENSOY, *KYA*, s. xıx; GÜLSEVİN, *UİA*, s.19; BOZ, *AMA*, s.36; YILDIZ, *IMA*, s.27.
[20] krş. BOZ, *AMA*, s.37.
[21] krş.GÜLENSOY; *KYA*, s.49-50, GÜLSEVİN; *UİA;* s.18; BOZ, *AMA*, s.37; YILDIZ, *IMA*, s.30.

bizim köyüŋ soŋradan gelmişler aydınnnı derler. (II-5.13)
yiŋ baḳām baḳ bulġurlā teze dā bi āzınıza◡atıŋ hıh. (II-7.3)

1.2.1.12. ŋ ünsüzü: Yarı belirsiz n, ünsüzüdür. [22]
irezil yaşamdİz, çüŋkü irezil yaşamdā ne olur? (II-27.1)
dèyon ne dİn çüŋkü tāsil◡almışıŋ ileri gitmişiŋ diyon hah. (II-27.38)

1.2.1.13. P ünsüzü: p-b arası ünsüz; yarı ötümlü, patlamasını kaybetmiş bir ünsüzdür. [23]
ondan kēri bôle dolaP◡alınıdı, (I-3.23)
harP◡aḳademiler ḳomutanı yalçın var būrda yetdi būrda böyüdü halen, (I-10.36)
onuŋ arḳasından biz de geriden tākiP◡idiyek, (II-13.28)
dolaP◡olmayınca ôle de yaşārdın (II-15.30)

1.2.1.14. ɣ ünsüzü: Yarı belirsiz r, ünsüzüdür. [24]
esgide vücūdum◡oldu bir hurda (II-23.55)
onnar ḳaçamā bizim gibi yapārdı, (II-65.18)
bizde ôrtü vārdı baḳ burda ḳadınnarımızda, (II-65.25)

1.2.1.15. S ünsüzü: s-z arası yarı ötümlü bir ünsüzdür. [25]
fişne bayramı yapıyoz, temmuSuŋ ilk◡ħaftalarında biz ē vişne bayramı yaparız, (I-9.11)
āmin dellerdi herkeS daḳacā◡ı şeyi daḳardı ondan keri misāfirler allaħa◡ısmarladıḳ der, (I-15.13)
yeŋi seneye ġış çoĥ◡oldu mu satarız sana◡ödiyēriS, (I-47.27)
bizi yücelden atamıS sizin yürür◡izinden sana inanan (II-28.34)

1.2.1.16. T ünsüzü: t-d arası ünsüz; yarı ötümlü, patlamasını kaybetmiş bir ünsüzdür. [26]
o ovaya, bize veriyler o ovayı bizim ovaya zapT◡oliy bizim◡òva. (I-2.15)
hē hē İki gişi giderdıḳ, bitiri gelirdıḳ, orda bi şerbeT◡içellerdi. (I-3.15)

---

[22] krş. GÜLENSOY; *KYA*, s.49-50.; GÜLSEVİN, *UİA;* s.18.; BOZ, *AMA*, s.37.; YILDIZ, *IMA*, s.30.
[23] krş. GÜLENSOY, *KYA*, s. xx; GÜLSEVİN, *UİA*, s.19.; BOZ, *AMA*, s.38.; YILDIZ, *IMA*, s.31.
[24] krş. BOZ, *AMA*, s.37.
[25] krş. BOZ, *AMA*,s.38.
[26] krş. GÜLENSOY, *KYA*, s. xıx; GÜLSEVİN, *UİA*, s.19; BOZ, *AMA*, s.38; YILDIZ, *IMA*, s.31.

nerde avşarlı varısa dāveT◡ederiz onnar dāhi geliller, ḳayseri◡avşarları dāhi tabį canım geliler
bu beḳaḳa şeyi çıḳalı herkez yemek dökū̄y şimdi, bütün mēwlüT◡oḳunur, dowā yapılır, (II-21.23)

1.2.1.17. w ünsüzü: Çift dudak v'si; ötümlü, sızıcı ve çift dudakta boğumlanan bir ünsüzdür.[27]
e evelden dū̄◡ünnerde, úç gún◡olurdu, çālġı çalardıh, keşgek dówerdıh evellerinden hindicik her şey ġolaylaşdı hēy yavrum, (I-1.10)
yawu demiş şu elmayı āzımıŋ suyunu bi dēşdirsin bi elma alįm. (I-19.31)
tòwaletį işde isdasyondan◡isdasyona su dökecekler gidiyo. (II-26.6)
odur yeniden türklū̄ ġuran / yapdī ordu, düşmanı ġowdu (II-28.31)

1.2.1.18. ỳ ünsüzü: Yarı belirsiz y ünsüzüdür.[28]
üretim◡ossuŋ diýe gelmiş. (I-1.9)
şindi başġa◡ýere şey◡itdį◡iŋ zaman türkmen dedį◡iŋ zaman her çeşit mānāya çekįyler ôle bi şį yoh (I-12.8)
ġına gecesi ġına gecesi, ġızıŋ◡anası ālar babası ālar anası, dēýn èle bi türkü çārılar oḥşarlar
nēýe ben bôle dērtlendim ō◡ğún toḳtura getdįydim◡ısbartaya her yeriŋi kireşlēn kemiK◡erimesi dedi heç sene çāre bulunmaz dèdi. (II-12.11)

3. TABLO: ÜNSÜZLER

SÜREKSİZ			SÜREKLİ						
Ötümlü	ötümsüz	yarı ötümlü	ötümlü	ötümsüz	yarı ötümlü	nazal	yanak lı	titrek	yarıünlü

[27] krş. BOZ, *AMA*, s.38.
[28] krş. BOZ, *AMA*, s.39.

Dudak	**b**	**p**	**P**	**w**			**m**			
Diş-Dudak				**v**	**f**	**F**				
Diş	**d**	**t**	**T**	**z**	**s**	**S**	**n**			
Diş-Damak	**c**	**ç**	**Ç**	**j**	**ş**					
Ön Damak	**g**	**k**	**K**	**ğ**	**h**				**r**	**y**
Art Damak	**ġ**	**ḳ**	**Ḳ**		**ħ**		**ŋ**	**l**		
Gırtlak	**’**									

Yarı belirsiz ve yarı sürekli ünsüzler tabloya alınmamıştır.

S E S D E Ğ İ Ş M E L E R İ

2.1. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

2.1.1. Ü n l ü U y u m l a r ı

2.1.1.1. Damak Uyumu:

ÖTT’de çok ileri durumda olan kalınlık-incelik uyumu; Anadolu ağızlarında yörelere göre farklılık gösterebilmektedir. Hem DEYA hem de komşu ağızlarda (KYA, UİA, AMA, IMA) söz

konusu uyum ileri safhadadır. Ancak bu uyumun iki farklı yönünü belirtmekte fayda var:

2.1.1.1.1. Ölçünlü Türkiye Türkçesine Göre Damak Uyumunun İleri Olduğu Durumlar Kök ve Tabanlarda

2.1.1.1.1.1.1. İlerleyici Benzeşme İle:

Kalınlık:
burda yol ne gezįy o vakıt yā, (I-2.19)
bu yanda da dumana ġadā giderīmiş zātan aşşaya ōrda da bi böyük ġoca arıḳ diye arıḳ geçiyomuş, (II-6.23)
orta◡ýērine bi ataş yaḳarsıŋ, (II-16.3)
alı var ōrdan ō ismi yūsufudu yā soy◡ismini bilmiyorum onnar filán hasan varıdı (II-38.4)
onnar da bu sene habar vermedik ayıŋ◡üçünde◡ōrdāydıḳ biz. (II-38.11)

İncelik:
ah romatizma olmayaydım ġuzum birez şaşırdım men, (I-6.36)
el gibi gibi kirez gibi ġızardır yemekleriŋ◡üzüne ġızardırıħ un çorbasına, topalā◡a bulġur◡aşına, salça şeye sarma, dolma atarıħ. (I-26.42)
mezerler ġazılmış toprağı teze (I-45.30)
eşşēne de eşyēmizi gótürüllerdi (II-19.1)
eses ġayıhan ġabįlesinden, ō◡uz türklerinden bizim buranıŋ isġānı, (II-53.24)

2.1.1.1.1.1.2. Gerileyici Benzeşme İle:

Kalınlık:
halallaşırıħ ūrlarıħ define dümbēne, neyse çalġıyna. (I-6.32)
porsama boḳlu ġasap, ġızıl kô ona mísal, dombay danacı, cadı keneci didim, (I-7.7)
otuz sekizde ġuruldu esah cumhuriyeti de onnar ġāri seçime tavakġuh◡etdi, (I-10.13)
çanaḳgaleden sarıġamışa gittim suvāri. (II-47.1)
kimi halva ġarādı kimi eti bişiridik gece yir ôle yatārdıḳ. (II-64.45)
ē bir sene iki nísannı durduḳtan sōna dū◡ün yapıyoduḳ. (II-69.10)

İncelik:
asgerleri arħadaşlarını ḳaş dene on beş, yirmi, otuz sıfra ġurarıħ çay bişiriríḳ. (I-1.33)

esgeri geçiridíh gúle gúle. (I-6.33)
bura pēnir yimez mēhellesi, (II-29.37)
bu çeğ zehrē ġatmā filán elde doḳunurdu çuval doḳunurdu. (II-39.29)

2.1.1.1..1.3. İki Yönlü Benzeşme İle:

böyüklerimizinen güccüklerimizinen ıramazanımızı terefimize gideríḳ, (I-1.42)
gēldi ġāyrı manısaya ōlu varıdı bôle polis de◡onuŋ yanna getdi◡hindi gēldi. (I-22.19)
bizim ḳamaramız gine olur hā, amma bu da aşsın. (I-29.50)
gelividi◡araba hemen órda o maşalanıŋ yānda arabıya ātdı ġızı āldı gitdi. (II-9.23) "meşale"
üç◡eteK◡entere giydirilidi◡äsgiden bizim burda ādet ürüsüm ôlēydi. (II-20.32)

2.1.1.1.1.2. Ek, Bağlaç ve Edatlarda:

Şimdiki zaman eki
ġayri bēỳleriŋ nèrden geldiį̇ni bilmiyem, (I-1.2)
biz de geriden tākiP◡idiyek, (II-13.28)
ḳaç senedur yemek hilen◡etmiyem ben, (II-19.12)
āynı kelimeyi geri iyāde◡ediyem dedi, (II-38.24)
işde üç◡etek diye entereye diyem◡a, (II-39.39)

i- fiili çekimleri
boz boz◡āllı hē ufaḳ◡olurumuş onnarıŋ asgerleri, (I-37.20)
oranıŋ◡üzerine oturmuşumuş oraya oturmuşlarımış, (II-5.6)
canım äsgiden mālcılıḳ meşurumuş (II-6.20)
hē dē bu çadırda madırda duruduḳ. (II-33.16)
sobada yaparıdım da hindi̇ cēranlı fırın var ōnda yapıyon sobada yapmıyom, (II-44.15)

+i-ken+e (zarf-fiil)
ġızgın gelir gelir, loḳum getirile oḳudūyḳana ha. (I-3.31)
bi de et yemē yeniliyosā baḳ gāyi sen, işiŋ enteresan durumu, ona baḳīyḳan ona baḳīyḳan. (I-4.16)
varıdı ġuzum e çalġı gelirdi dū̄◡ün◡olurḳana, (I-21.5)
motur yōḳana pancar◡eken yōdu yeŋi◡adeT◡oldu, (I-27.13)
pānsiyonda◡elbi̇sesini geyebildi̇ yō◡uḳana daha, geçen sene birinci bu sene ikinci bunna iyi kötü doḳuz ay daşıdım bunu. (II-27.69)

+ki (Aitlik Eki)

buranıŋ köpē de duyulmaz ses horuzuŋ burunġayanıŋkı da duyulmaz, (I-2.13)
beri yandaḳı vallā düvecek. (I-39.17)
yanımdāḳı adamlar doḳdura, doḳdur bēy hāsta ġızardı dediler (I-49.32)
başındaḳı ḳomutan diyo, (II-6.33)
çāresizlik ġariplik o zamanḳı köyüŋ ġaripliḫi ġariplik. (II-16.4)
şindi çāydaḳı adam birinden älli aḳcá almış (II-32.19)

ki (bağlaç)
hāyır hindi heç bi şē ġalmadı kı āḳlımda. (II-52.14)
bi baḳsa kı dúnyă güzeli ōrda, (II-52.30)
esgiden bôle bôle şey yōhudu ku fen yōhudu, yōḳluḳ varıdı, (II-62.18)

+ile(n)
allaħ kimsē vermesiŋ düşmanıla şētana uydurmasın. (I-1.49)
arabaynan gelin çıħarılīdı, (I-3.12)
arḳamızıla odun getirike ondan kērice gēçi gúderkene çürÿük, (II-12.13)
āhaşdan şimşir ġaşīhı heye onnarına yirdik yemē. (II-20.73)
yāw şindi bu ilim fen ġīymat allaħhıla ġulharasında. (II-27.39)

2.1.1.1.2. Ölçünlü Türkiye Türkçesine Göre Damak Uyumunun Geri Olduğu Durumlar

ÖTT'de kalınlık-incelik uyumunun var olduğu bazı kök ve tabanlarda, DEYA'da uyumsuzluk görülebilir. Bunlar sınırlı sayıda kelimelerdir. Ancak ekleşme sırasında özellikle inceltici ünsüzler (c, ç, n, s, ş, y) komşuluğunda kalın sıradan kelimelerde g, ve k ünsüzlerinin komşuluğundaki ö ve ü ünlülerinin kalınlaşmasıyla ince sıradan kelimelerde uyum bozulabilmektedir. Bunun yanında birkaç ekin de çoğu kere ince ünlülü şeklinin kullanılması yine uyumu bozmaktadır.[29]

2.1.1.1.2.1. Kök ve Tabanlarda:

g ve k ünsüzlerinin kalınlaştırıcı etkisiyle:
pazartesi gún biterdi. (I-1.13)
āmcaŋ nerde górdü meni? (I-1.14)

[29] krş. GÜLENSOY, *KYA*, s. 33.; GÜLSEVİN, *UİA*, s.21.; BOZ, *AMA*, s.48.; YILDIZ, *IMA*, s.24.

eve gelirdi ēle <u>górüdük</u> hē. (I-3.22)
ō hōrtumdan bi <u>kópek</u> bālamışlar biliyoŋ mu (II-13.26)
<u>kókümüz</u> de gine ōrdan gēlme. (II-38.10)

Diğer inceltici ünsüzlerin etkisiyle:
musdava <u>talet</u>, bunuŋ◡anası dē buwalı◡uçu gelmiş de bura, (I-1.7)
bizim <u>aḳrenlerimiz</u> getdi, öldü, biz ġartaldıḳ eyice gètdik. (I-1.56)
<u>buydēy</u>, nohut buydeyi ġatarlā bişiriler, (II-44.22)
adamlar toplar <u>arḳádeş</u> benim hepsi baraḳlıdan, kôrġuyudan, gôkcekden, bilmem gürdenden oḳūcum gēlcek, (II-48.16)

2.1.1.1.2.2. Eklerde:

DEYA'da inceltici tesiri olan ünsüzlerin bulunduğu ekler, kalın sıradan kelimelere, ince ünlülü olarak ya da kendinden sonraki ekin ünlüsünü incelterek getirilebilmektedir.

Şimdiki Zaman Çekiminde
işde baḥ bura aliİylar ya men <u>bağıriyam</u> ya. (I-18.38)
ē ağıdıŋ◡içine ġatıp <u>āliyar</u>◡işde (I-31.12)
yā yā ben başġa bi şey <u>ġonuşmiyam</u> ġāyi tamam. (I-31.17)
ġınİy <u>yīhiyarıS</u> ondan sōna gider älbİsesini keseríḳ, (I-54.12)
<u>sakleyoz</u> bilen buluyo bulamadıŋ mı cezāya düşüyo, (II-62.28)

Gelecek Zaman Çekiminde
başġa bi şİ yapılmıyo ōlum o <u>nēpılcek</u>? (II-4.31)
biz o vaḳıtlarda bi şē dişi <u>cıḳcek</u> tamam, yoḳ yoḳ. (II-22.12)
bu ḳırḳılcek ġoyun yüŋü pēnir <u>bāscez</u> hē pēnir, (II-50.1)
o bi olcekdi burdā, len görĕceŋ hemen duru mu şurda dūrdū yerde hemen bi şey yazar, (II-65.36)

İstek Kipi Çekiminde
<u>varen</u> giden eviŋizden / <u>ġurtulen</u> diliŋizden (II-4.6)
gidin bāri ōndan bāri <u>alin</u> demiş (II-32.25)
sen dersin gökçe◡i ben◡<u>alen</u>, zeki der mādenleri ben◡<u>alen</u>, baraḳlıyı ben der ben◡<u>alen</u> bôle gelicek oḳūcuları taḳsim◡ederiS, (II-48.18)

2.1.1.2. Dudak Uyumu:

Düzlük-yuvarlaklık uyumu ÖTT'ye göre ileri durumdadır. ÖTT'de dudak ünsüzleri, yuvarlaklaştırıcı etkileriyle çoğu zaman uyumun bozulmasına neden olmakta, bazı alıntı kelimelerin orijinal hâllerine bağlı kalınması uyumun dışındaki kelime

sayısını arttırmaktadır. ÖTT'de uyuma aykırı durumdaki bu kelimelerin çoğu uyuma girmiştir.

ōrda bēle havlı çekíḳler, ōrda yatiy, yatiylár. (I-3.7)
hē górúcú usūlüyle, davıl çalınīdı eveli, dedeŋ sağıdı. (I-3.12)
ōrda vapır arada ḳarşıya geçecēz, (I-16.11)
ālan dedèye evelcesi̧ şey◡idēdik āş dökēdik horaz kesēdik (II-50.30)
çamırda babıcımız ġalırdı, (II-52.2)

DEYA'da y ünsüzünün daraltıcı – inceltici etkisi bazen uyumun bozulmasına neden olur.

yoh onnar bitdi ġayri hindi bi balo◡oliy, gelinler gelip eve ġoniy. (I-1.11)
kümes mümes yapınca köpekleri bāliyler úliy, şafā ġarşı ötüy, (I-2.14)
oralara yolmıya giderdíh. (I-3.36)
bēn dedi ġodu gitti, (II-50.3)
biz gölle deriz buydiye, hah onu vurallar, aḳrabālarını dāvet◡edeller, yidiriler, daḳısını daḳallar◡işde bu. (II-63.22)

2.1.2 Ünlü Türemeleri: [30]

2.1.2.1. Ön Seste Ünlü Türemesi:

"l" "s" "ş" ve "r" ünsüzleriyle başlayan alıntı kelimelerde tespit edilmiş az sayıda örneği vardır:

l :
eşkere gatarıh iliman sıharıh o èle◡olur, (I-26.40)
motur yōḳana pancar◡eken yōdu yeŋi◡adeT◡oldu, yōdu ileşberlik varıdı. (I-27.14)
boyalamışlā ilēmlemişler veri verimişler annadıŋ mı? (II-64.25)
r :
ürüsümlerden işde ġurban◡oldū◡um. (I-1.39) "rüsūm"
ünner gelirdim ālaşa ālaşa ġonuşullardı ırahmatlıḳlar, (II-28.14)
atınıŋ◡onuŋ şefeŋginden at su işmemiş, gölgesinden irenginden, dünyă güzeli̧ymiş gāri. (II-52.28)
ş :

[30] Sadettin ÖZÇELİK "Türkçede Kullanılan Arapça Kelimelerde Görülen Ses Olayları Üzerine Bazı Tespitler" Türk Dili, *TD*, S. 634, Ankara, 2004, s.550-562.; ÖZÇELİK "Türkçedeki Farsça Kelimelerde Görülen Ses Olayları"*TFKGSO*, *TD*, S. 612, Ankara, 2002, s.1033-1041.

vallā norgaS diye burıya bį <u>işē</u> buldur tarafından birisi gelmiş, (II-43.1)
tabį ninem <u>uşumnu</u>, <u>uşumnudan</u> derdi, şumnu hē, (II-67.39) "şumnu"

2.1.2.2. İç Seste Ünlü Türemesi:

İç seste, kelimeyle hiçbir organik bağı olmayan düz-dar ünlülerin türemesi olayıdır. [31]
bu bütün <u>ġabir</u> ġazanlar yer dağılır, (I-3.52)
yemek dókērdik yediridik taraflara <u>etirafa</u> dāvetiye gónderdik oħucu gelirdi. (I-11.6)
bir āşda bir ġuş <u>felfecir</u> okuyor, (I-19.33)
toķtattan <u>alaman</u> harbi başlayınca bizim ārlıķları çekdiler erzuruma. (II-55.56)
bu <u>vaħıt</u> gelin◡almā giderler, (II-61.35)

2.1.3. Ünlü Düşmesi:

DEYA'da daha çok iç seste düz-geniş ve dar ünlülerin düşmesine rastlanmaktadır.

2.1.3.1. İç Seste Ünlü Düşmesi:

Genellikle, tabanlara gelen ekler nedeniyle vurgusuz olan orta heceye kayan düz-geniş ve dar ünlülerin düşmesi şekliyle görülmektedir.[32]

-ø- < -e- / -a-
hindi ben◡<u>orda</u> çoķ ġoyun güdū̄yün (I-2.30)
<u>nerde</u> avşarlı varısa dāveT◡ederiz onnar dāhi geliller, (I-9.9)
e şimdi◡o ķāķdı bu <u>ceryannar</u> geldi (II-37.13)
vārdır vārdır o <u>ġaStede</u> bile çıķdı◡o. (II-65.38)

-ø- <-ı- / -i-
bilmiyoz ki bilmiyoz ki <u>ilerde</u> dedelerimiz nası oldū◡unu bilmiyoz (I-15.5) "ileride"
bi loķantā oturur, <u>ġārnımızı</u> doyururuħ, (I-26.17) "karın"
gētirdīķ ġına vurarız <u>gēlne</u> çālgı getirriz ōynıya ōynıya gēlni getirriz (I-54.9) "gelin"

---

[31] krş. GÜLENSOY, *KYA*, s. 44; GÜLSEVİN, *UİA*, s.27; BOZ, *AMA*, s.47; YILDIZ, *IMA*, s.28.
[32] krş. GÜLENSOY, *KYA*, s. 41; GÜLSEVİN, *UİA*, s. 28; BOZ, *AMA*, s.48; YILDIZ, *IMA*, s.27.

vallā nelē ōlcek dē äsgi gelenek görenek şeyde çıḳıyo televzonda ôle gösderi. (II-50.9) "televizyon"
bi dakġa ben◡onu bi. (II-54.23) "dakika"

-ø- <-u- / -ü-
he ġadınlara, ōlanlara etek, şeki, bürgü niyse. (I-1.37) "bürü-"
sabāna haydiŋ buyruŋ ēş dos asbap görmē gidiyik, (I-26.16) "buyur-"
boynuna bi ġırmızı poşu bālāsıŋ davıl çala çala. (II-3.9) "boyun"
ġōynumuzu sağardıḳ, pēýnir◡atardıḳ, keselerdik, şeyderdik dilerdik. (II-16.5) "koyun"

Ek-fiilin çekimlerinde
DEYA'da çoğunlukla i- fiilinin korunduğu görülmekle birlikte düştüğü örnekler de mevcuttur:

hindi buvazdan kevran geçermiş burdan, (I-2.18)
ġız◡evine bi de ġına davarı giderdi davılınan, (I-3.18)
cenāzeŋ◡olursa defnederdi, (I-14.14)
ōrdan sulanırmış äsgiden (II-6.22)
buraya geliyo yerleşiyo sarıgeçili yörūymüş buraya yerleşiyo, (II-21.3)

2.1.3.2. Son Seste Ünlü Düşmesi:

Bir örneği vardır.
parjy ver yāv biz ā◡usdusda temuSda afīyonu cízdıh, (I-47.19)

Belirtisiz isim tamlamalarında iyelik ekinin düşmesi[33]
tādil gün gelin ènerdi, pazartesi gún biterdi. (I-1.12)
pērşembe gün dē pērşembe gün de ġına olurdu ḳadın◡evinde ġız◡evinde. (I-8.1)
ondan sōna cumā gün çālgı gelirdi gēnşler toplanıdı, (I-8.2)
cumā gün başlanırdı bizim bullarımızıŋ dū◡ünü, (II-15.48)

2.1.4. Yuvarlaklaşma:

Bazı dudak ünsüzleri komşuluğundaki düz ünlüler, söz konusu ünsüzler etkisiyle yuvarlaklaşır.[34]Bunlardan başka benzeşme yoluyla da yuvarlaklaşma görülür.

---

[33] Buradaki örnekleri sıfat tamlaması olarak kabul edenler için böyle bir ses olayı söz konusu değildir.

Yuvarlaklaşma örnekleri: [35]
sōna gelenler loḳum getiri, büsgevit getiri. (I-3.31) "bisküvi"
bunu fapriḳa verise◡alacāz bi fon ġurucāz fılan dedik, (I-9.17) "kuracağız"
ilāhİyle yapmā başladıḳ, mevlütle yāni bôle◡olurdu◡esgiden. (II-56.11) "mevlit"
töbe◡ossun ben◡ollarını bilemem. (II-63.12) "tevbe"
bi de laf çıḳarmışlā mācurlar adam yiyo diye, (II-68.24) "muhacir"

2.1.5. Geçişme:

Çoğu kere bir arada kullanılan, biri son seste diğeri de ön seste ünlü barındıran iki kelimenin ünlülerinin kaynaşarak tek kelime hâline gelmesidir.[36]
entāri keyerdi benim bobannem annannemiŋ keydİ◡ini biliyin, anamıŋ filen keydİ◡ini bilmēyin. (II-58.39)
morlu şalvar ikisiŋleri şura serēr mİdik, (II-60.22)
üş gün, netceŋ sen eliŋ dū◡ununü filán◡ōlum! (II-63.1)

2.1.6. İncelme:

Çeşitli sebeplerle bir kelimedeki kalın sıradan ünlülerin ince sıraya geçmesi olayıdır.[37] **DEYA'daki ünlü incelmelerini Ölçünlü Türkiye Türkçesine Göre Damak Uyumunun Geri Olduğu Durumlar bahsinde genişçe işlemiştik (bkz. 2.1.1.1.2.) Burada ise; kalın ünlülü iken bir nevi sıra değiştirerek ince ünlülü hâle gelen ancak damak uyumunu bozmayan örnekler verilmiştir.**

ôlen nemezi◡hilē en aşşā elli gişi◡olurdu, maşşallahı var şindi◡iki gişi◡oluyo, (I-14.6) "namaz"
bunnā olmasa biz mālub◡ olcādıḳ, bunnā bize şētdi, sôt ḳasabasına dōru onuŋ terefine onnara veriyō. (II-53.13) "taraf"

---

[34] **bkz. Zeynep KORKMAZ; *Gramer Terimleri Sözlüğü GTS*, TDK Yay., Ankara, 1992, s. 174 (Korkmaz, bu terimi yuvarlaklaşma olarak vermiştir, aynı kavram için dudaklılaşma terimi de yaygın olarak kullanılmaktadır.)**
[35] **krş. GÜLSEVİN; *UİA*, s. 29; BOZ, *AMA*, s.49.**
[36] **bkz. Osman Nedim TUNA; Türk Dilbilgisi, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü (basılmamış ders notları) *TDDN*, Malatya, 1986, s.43; KORKMAZ; *GTS*, s. 160 (Korkmaz bu terimi ünlü kaynaşması olarak vermiştir.)**
[37] **bkz. KORKMAZ; *GTS*, s. 87.**

2.1.7. Kalınlaşma:

Çeşitli sebeplerle bir kelimedeki ince sıradan ünlülerin kalın sıraya geçmesi olayıdır.[38] Yukarıda işlediğimiz incelme olayında olduğu gibi, burada ince ünlülü iken bir nevi sıra değiştirerek kalın ünlülü hâle gelen ancak damak uyumunu bozmayan örnekler verilmiştir:
hindi omar dayım, bununŋ dedesi omar dayımnan. (I-1.20) "ömer"
bịrbirine de gene hızmatını bitiriyolā, (II-32.70) "hizmet"

2.1.8. Daralma:

Çoğu kere daraltıcı etkisi olan "c, ç, n, s, ş, y" ünsüzleri komşuluğundaki geniş ünlülerin yerlerini dar ünlülere bırakmasıdır.[39]
2.1.8.1. İlk Hecede Daralma:
Eski Türkçede (bundan sonra ET), kapalı e olarak kabul edilen, Eski Anadolu Türkçesi (bundan sonra EAT) metinlerinde varlığını bilmemize rağmen imlâ olarak tespit edemediğimiz söz konusu ünlü DEYA'da yerini i'ye bırakmıştır.[40] Bu olay diğer Anadolu ağızlarında da sıkça görülür.[41]

i < e
hiyete almıycan muhtarla hiş bi ilgisi olmịcaḳ (I-9.16)
he başladı, imekleme deriz bịz, dişi çıḳdı diş göllesi bişiriz hē, (I-46.4)
kimisi ziytin yā yaḳādı. (II-52.5)

i < è
köyün en gevur adamı didim yā şôle diyelim, (I-7.1)
dayā doḳuz◡ay dayaħ yidim bubamdan men, (I-41.31)
rēnklī◡iplērden āltı yidi çeşit ip ondan sōna geç geç ġılıcı vārdır◡onuŋ bôle vuruyuŋ sıħışdırıyo, (I-43.13)
ġuzularīm allah ömürler virsiŋ sizlere (II-20.24)

u < o
bununŋ◡anası dē buwalı◡uçu gelmiş de bura, (I-1.8) "boğa"
hindi buvazdan kevran geçermiş burdan, (I-2.18) "boğaz"

---

[38] bkz. KORKMAZ; *GTS*, s. 95.
[39] bkz. KORKMAZ; *GTS*, s.159 (Korkmaz, bu terimi ünlü daralması olarak vermiştir.)
[40] Geniş bilgi için bkz.Gürer GÜLSEVİN, Erdoğan BOZ, *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara 2004, s.96.
[41] krş. GÜLENSOY; *KYA*, s. 37, GÜLSEVİN; *UİA*, s. 30, BOZ, *AMA*, s.50.

bu şey◡annanne deyo kumik gibi deyo geldi dedim. (II-52.15) "komik"
ġārdeş yi◡eniyİm bey◡ōlunuŋ du◡anıyīn hopucuĶ◡alman hopucuĶ demiş o ne demeğ◡ise. (II-52.39) "doğan"

ü < ö
ōrdan burày a indirse beri yandaķı vallā düvecek. (I-39.17) "döv-"

ı < a
yorgan sırarıh, heye dikdiriríķ, yorgan dikdiriríķ, (I-3.40) "sar-"

2.1.8.2. İç Seste Daralma:
Bu ilk hecede kapalı e'ye mahsus ünlü daralması dışında, kelime içinde çoğu kere daraltıcı etkisi olan "c, ç, n, s, ş, y" ünsüzleri komşuluğunda daralmalar da vardır. Bu daralmalar hem ÖTT'de hem de diğer Anadolu ağızlarında oldukça sık görülmektedir.

ı < a
hē ısbartıda da o zaman bi doķdurumuz vardı yūsuf erdoğan, (I-9.22) "ıspartada"
ondan sōra gavırız şeyini irimİ◡ini ġavırız, (II-31.15) "kavur-"
o gün gelmiş parıyı verememiş, (II-32.20) "para"
oranıŋ yētkili olmıyanı ōrdan mal◡alamıyo, (II-43.24) "alama-"
şurıya getiridik hurıya dökerdik, (II-45.25) "şura ~ hura"

u < a
kimisi bilmece sorur (I-9.43) "sorar"
köyüŋ◡āltında oruyu ūş kere dolandırı alı geliller buruya. (I-49.26) "ora, bura"

i < e
elezığa vardıh pazartisi gún hareket◡eden orıya vārdı mīydın bi gún tehir◡edİy, (I-16.4) "pazartesi"
hē bi de saķal vā bôle bembiyaz, (II-32.6) "bembeyaz"
hanı ġururdu◡orda onda sōna herkiş doķurdu ala heybe, (II-34.35) "herkes"
sādīce ķadınıŋ bi gözü görünür şôle, (II-65.28) "sādece"

ü < e
sôlüyüm hē, ônce bi de şēderlerimişimiş biz onnara daha aķlım◡ermİy menim (I-43.25) "söyle-"

i < a
bunnarı hazırliyarıh◡işde çocā. (I-40.15) "hazırla-"
ät yemē◡i biz kemİnen hāşliyarız, (I-54.2) "haşla-"
zētin yānı ısıdırķa yımırtiyi çaķarla, (II-3.3) "yumurta"
yavrım kınİy ġararla, ġızı ōşarla, eline ķınİy yaķarla yatırıla. (II-7.6) "kına"

u < o
kimin köpēnne horuzu öterse bu ovayı oŋa verelim demişlē, (I-2.11) "horoz"
ôle bi pompalı vagunetleri vādır, (II-6.11) "vagonet"
hē bellēm◡acıdī toķdurlara gitdim◡izimire ōlum duruyodu (II-7.27) "doktor"
hindi moturunan gedİyler moturunan gelinİy. (II-10.24) "motor"
biz meselā çiķulatadır cartdır curtdur bi şİ görmedik, (II-27.4) "çikolata"

ı < e
tarla bāçıyā benim◡hanım ē gēcek ġazanı vūrmuş (II-46.19) "bahçe"

2.1.8.3. Son Seste Daralma:
son seste daralma için bir örnek tespit edilmiştir.
ya bi tepsi baķlavı veriyoŋ ya bi tavuķ veriyoŋ◡onu. (II-59.27)

2.1.9. Genişleme:

İç veya son sesteki dar ünlülerin çeşitli sebeplerle genişlemesidir.[42]

a<ı
meselā núfus ká◡atlarında bile ġıpdi diye af◡edersiŋ aptallara ġıpdi denirdi (I-20.30) "kâğıt"
ġatmeri haşhaşı çekerik böyücek bezesini dutaraķ, açaraķ içine haşhaşı çalaraķ yeŋiden yazaraķ saca atar, sacıŋ üsdünde yālanır ġızarır güzelce ġıpġırmızı bişer, (II-20.21) "açarık, çalarık, yazarık"

ó<ü
góviyi góviyi hoca duvasīynan gēydiri hoca, (I-44.16) "güvey"

[42] **bkz. KORKMAZ; *GTS*, s. 160 (Korkmaz, bu terimi ünlü genişlemesi olarak vermiştir.)**

e<i
yedi gişi var gelmiş hecazdan, (I-3.5) "hicaz"
hē ısbā olur gāye, oynadır ġadınları oynadırlar tev çalarlar, (I-3.56) "ġayri"
sus bē ehteyar felan deme, ōlur. (I-18.38) "ihtiyar"
adamı ġaybetdiler nasıl ġaybetdilerise allahıŋ hekmetinden yāni başımıza. (II-64.17) "hikmet"

o < u
soŋ yonan harbini bitiriyi ondan sōna geliyi on dört sene. (I-37.11) "yunan"
eveli duvaḳ vardı, dovaḳ vardı, o bi çeşit poçuları, (II-2.38) "duvak"
allah cennet yüzü görme bizim dovāmız bu dē mi dēzem, (II-60.51) "du'a"

o < ü
görünmüyoz ġā ġoya, gündüz gidiyoz gece yatıyoS şey gece yatıyoz. "güya"

ö<ü
ĕ gine gücümüz yetdi̧ ġadar hörmetimizde bulunuruḳ. (I-1.44) "hürmet"
gövē ġabirlē dolanmıya gider. (I-29.19) "güvey"
yemeklerimiz dū‿ün yemeklerinde ät yapılır haşlamā, göwēç, pilāv, çōrba, dātlı. (I-33.1) "güveç"
hökūmet bunnara demiş ki iskán‿edecēz sizi dē burā dē, (II-5.2) "hükūmet"

o<ü
arabāynan getdik biz‿otoposnan getdik hē (I-22.3) "otobüs"

ó<u
tòwaleti̧ işde isdasyondan‿isdasyona su dökecekler gidiyo. (II-26.6) "tuvalet"
āynı o da‿olur āynı dóvāya gederler. (II-37.6) "du'a"
çay köyünde bi bizim yónuz dē bi çocuḳ var‿orda hē, (II-38.8) "yunus"

2.1.10. Düzleşme:

Çeşitli fonetik sebeplere bağlı olarak yuvarlak ünlülerin, yerlerini düz ünlülere bırakmasıdır.[43] DEYA'da tespit edilen örnekler şunlardır:

a < o

eşkere gatarıh iliman sıharıh o èle◡olur, (I-26.40) "limon"
radya varĭdı, ıradya diŋlēdiK◡onu. (II-2.13) "radyo"
yolma bitecē zaman anas yapallardı, (II-39.10) "anons"
horaz kesēdik bulġur◡aşınna evelcesi dökēdik◡üsdüne zinilere (II-50.30) "horoz"

å < o

ālpaslana veriseŋ afĭyån cızasıya, (I-47.11) "afyon"
şindi yorgålar mānāsı, burası yorgå cavırı varımış, ôren varımış burdā ondan yorgålar ġalmış ondan yāni. (II-55.1) "yorgo"

e < o

ondan sōna kimyen◡atallar, (I-21.13) "kimyon"

e < ü

sōna gelenler loḳum getiri, büsgevit getiri. (I-3.31) "bisküvi"
kim evele varısa o nöbeti ḳapar, evelā o ŭderdi. (II-67.20) "öğüt-"

e < ö

āvdanda bi yirde◡älli dönüm tarla vardı belişdiler (II-12.26) "bölüş-"

ı < u

orda onuŋ ismi mırat var ondan kērį yedi evrā bunnar, (I-3.4) "murat"
davıl çalınīdı eveli, dedeŋ sağıdı. (I-3.12) "davul"
ōrda vapır arada ḳarşıya geçecēz, gēşdik herkesiŋ yerlēni yāzdılā (I-16.11) "vapur"
bulġur, un, duz efendim yımırta toplarız, (I-24.36) "yumurta"
ġurban◡olum canıŋıza yavrılarım, saŋa da allah ırāzı ossuŋ◡ōlum. (I-28.30) "yavru"
ġārdaşa orda. (II-38.6) "tapu"
çamırda babıcımız ġalırdı, (II-52.2) "çamur"

ı < o

---

[43] bkz. KORKMAZ; *GTS*, s. 160 (Korkmaz, bu terimi ünlü düzleşmesi olarak vermiştir.)

otuz sıfra ġurarıħ çay bişiriríḳ. (I-1.33) "sofra"
ġara vagınna gitdik biz◡amcam. (II-26.3) "vagon"

i < u
toplarıħ ġonşiyi, diş◡ħedi◡i◡ediyik dē onnarı yedirrıḳ (I-18.29) "komşu"
fasille yimeği yapādıḳ, (II-7.8) "fasulye"

i < ü
baba◡ölünce geçen sene belişdiler. (I-12.26) "bölüş-"
aħşam giderıḳ zilif derıḳ biz saçını keserıḳ, tēllerıḳ. (I-18.18) "zülf"
yüz seksen sivāriynen ertūrul ġāzi oŋa yardım◡ediyo, (II-53.10) "süvari"

i < ö
āynı şu pārdisó gibi giyer◡onu ḳapadır◡onu sādce bi gözü görünür, (II-65.29) "pardösü"

2.1.11. Alıntı Kelimelerdeki Uzun Ünlülerin Kısalması

DEYA'da alıntı kelimelerdeki uzun ünlülerin kısalmasına ÖTT'deki belirgin kısalmalar dışında, sıklıkla rastlanmaktadır.
icābında dāmādıŋ şu tesbisini ben ḳapsam tamam mı mutlaḳa buna sādışlar ücret ödeyeceK (I-15.14) "mutlakā"
bi ġuş◡astēmen tekmili◡isdİy bizden ġo◡uşda, (I-16.18) "tekmİl"
ġōyun ġoyar yıprā◡a vārdım da avara gayalı, oraya da avara ġayası deller. (I-47.36) "āvāre"
yemēni yer, teravisine gider◡işde bu ġadaḳ nē◡edcekler ramazanda? (II-63.26) "terāvih"

2.2. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

2.2.1. Ötümlüleşme:

Ötümsüz ünsüzlerin yerlerini ötümlü karşılıklarına bırakmasıdır.[44] Ötümlüleşme, hem ÖTT'de hem de bütün Anadolu ağızlarında çok yaygın olarak görülen bir değişmedir. Bu değişmelerin bir kısmı yarı ötümlüleşmelerdir.

Ötümlüleşmeyi üç başlık altında işleyeceğiz:

[44]bkz. KORKMAZ; *GTS*, s.151 (Korkmaz, bu terimi tonlulaşma olarak vermiştir.); TUNA; *TDDN*, s. 27-28.

2.2.1.1. Ön Seste Ötümlüleşme:

Ön seste ötümlüleşme birçok Anadolu ağzında olduğu gibi DEYA'da da sık görülen bir olaydır. ÖTT'de de görülen ötümlüleşme örnekleri burada belirtilmemiştir.

#d < #t ET'deki #t'lerin Oğuz lehçelerinde #d'ye değişmesi yaygın bir fonetik eğilimdir.
hani orda çoban dutacaklar. (I-4.31)
oraya çiçek depesine giderik ōrda dedeler var. (I-31.24)
ġanīynca belinde dabanca varımış çıhartdı, (I-41.25)
duzlar tenikelerē bidonnara basarıĶ◡onu. (II-15.17)
ō hemen çēkdi bi darak bi boşaltdı. (II-30.56)

#g(a) < #k(a)
badılcan bişiridíĸ ġara şey, öte beri işde. (I-3.3)
iki şey ħalva getirilerdi ġutu. (I-28.26)
ġınamızı ġarallar başımıza yaħallar, (I-29.12)
canavar, ayī, ġūrt, ōrda ġıyāmet, dek baŋa dekgelmedį, (II-47.19)
ēsgiden ġaravan◡oludu, dōlduruyolādı vagonlara, o şekilde götürüyollādı. (II-48.36)
şeyi hani biz bi ġaraġol gibi beş◡altı kişįydik biz ē başımızda bi albay bi de asssubay varıdı. (II-49.18)

#g < #k ÖTT'de de rastlanan örnekler dışında ön damak k'sinin ötümlüleşmesine bazı kelimeler tespit edilmiştir:
iki üş gún geşdi mįdi gine hepicįni dāvet ederler şēderler, (I-3.51) "geç-"
seydili türbesi vardır, seydi sultan yatırları vardır, iki gişi hani. (I-12.12) "kişi"
bôrek yaparīz, yaparlar işde gömbe yaparlar, ġātmer yaparlar, (II-22.7) "kömbe"
şôle güccük bi fırınnarımız vādır, gômbe gibi ederiz hôle içi haşgàşlı altına çiçek yāğı dökeriz, (II-61.9) "küçük"

#z < #s
datlı yaparız, zini yaparıħ baĸlavı yapardıĥ ōnnarı götürürük. (I-31.21) "sini"
geliŋ ġızlar geliŋ dē berį gelįŋ / eliŋizi de bir güzēl zürüŋ◡ōf / ben gidiyom da sizlēr ġalīŋ buradā (I-48.3) "sür-"
zobāyna ısınılmāyo ısınılır mı heç, çāresiz işde. (II-15.12) "soba"
ertīsi gün zabālen om◡beş yirmi gişi oduna gidellerdi (II-40.14) "sabah"

badĭlcan, büber, zalatalık yāni şey onnar işde, göveri derler (II-40.45) "salatalık"

#b < #p
dā benim zamanımda dökülmedİdi ya, bu beḳaḳa şeyi çıḳalı herkez yemek dökŭy şimdi, bütün mēwlüT◡oḳunur, dowā yapılır, (II-21.22) "pekaka"
mērcimek bi dē bēsimet gibi dērlerdİ püsgŭt gibi bi şē onnarı verilerdi, (II-47.32) "peksimet, bisküvi"
çamırda babıcımız ġalırdı, (II-52.2) "pabuç"

#p < #b
ē erkeklē ġaḳıvirse de bi de biz ġızınsaḳ pacada, (II-20.54) "baca"
#c < #ç
çam◡ā◡aşları var bele pilonna cizilmiş gibi dikilmiş (I-24.32) "çiz-"
ālpaslana veriseŋ afīyån cızasıya, bēşirliye veriseŋ dēve gelesiye deve ġonyàya duza gidİy āydına incire yemişe gidİy, çürüklüye veriseŋ tilki vurasıya veresi bele paralar, (I-47.11) "çizesiye"

Ön Seste Yarı Ötümlülük
#K < #k
tekrar KeleP◡ederdik bôlē çile onu da boyatdırıdıḳ tekrar sarārdıh yıḳārdıh tohurduh, (I-43.3)
hī şindİ Keçi kesiyolar, (II-25.13)

2.2.1.2. İç Seste Ötümlüleşme

2.2.1.2.1. Tabanlarda:

ET'de ötümsüz olan bazı örnekler ÖTT'de ötümlüleşmiştir. DEYA'da bunların yanında, aşağıdaki kelimelerde de ötümlüleşme tespit edilmiştir:

-g- < -k-
burunġayayna bi şey◡olmuş, tartışmış esgi adamlar, (I-2.6)
sōna gelenler loḳum getiri, büsgevit getiri. (I-3.31)
dŭ◡ünde başġa ne◡ōlcaḳ bi şİ olmuyo işde. (II-10.2)
hurda sazda suyuŋ ġıyında om◡beş dáġar varıdı onu da belişdiler. (II-12.27) "dekar"
gölgesinden irenginden, dünyă güzelİymiş gāri. (II-52.28)

-K- < -k- (Yarı ötümlüleşme)

burda da bi mütāyit varıdı devlet su işlerinden çanaḳKaleli, (I-19.14)
sände bir◡isKárpin fakirde çarıḳ (II-27.34)
yavtalar yāni asKeriŋ şeyi gelmiş, asKerlik. (II-55.23)

-d- < -t-
musdava talet, bunuŋ◡anası dē buwalı◡uçu gelmiş de bura, (I-1.7)
cumādan başlardı, tādil gün gelin ènerdi, pazartesi gún biterdi. (I-1.12)
usdam da aḳ◡alīynan şèy varıdı ya hasan dèyerlerdi ya haydarlı onnar yapTı. (I-30.33)
çocūŋ batdānesini, yōrġanını, yāsdını filán hep doldurulur cehize sereriz. (I-36.36) "battaniye"
evele keden keseller, keten dèrler, onu bi keseller onu bi şi◡ideller, (II-25.7) "keten"

-T- < -t- (Yarı ötümlüleşme)
bize veriyler o ovayı bizim ovaya zapT◡oliy bizim◡òva. (I-2.15)
çiTcilik yapıyoz ya çiFtciliklēden de bi neşemiz galmadı◡emin◡ol, (I-12.22) "çiftçi"
usdam da aḳ◡alīynan şèy varıdı ya hasan dèyerlerdi ya haydarlı onnar yapTı. (I-30.34)
bôlece esgiden, bizim◡esgiden musluḳ vādı, at◡arabası zamānında āsgerlē topTan gidērdi o vakit. (II-48.31)

-v- < -f-
musdava talet, bunuŋ◡anası dē buwalı◡uçu gelmiş de bura, (I-1.7)
dedem◡irēmetlik çivti ġōyvemiş◡ôlen halam da hu dehliz ġuyusu deriz ġuyu vārdır, (II-29.20)
bizim asvalta ġadā hepisi bi pilan, üsdündē ġışla piyāde tālimi vā binālar dē hoca, (II-47.35)
e ufaḳ tefek çivtcilik çobannıḳ yapıyoz◡işde hē. (II-57.1)

-F- < -f- (Yarı ötümlüleşme)
ḳi̇rs◡aldırdım◡oldūm bi āncī◡ōldum, ōldum dă◡ōldum. (I-49.29)
yalıŋız kô odası mísāFür◡üçündü, ôle bi ôle dṻ◡ün yapma filan yō◡udu. (II-21.28)
bēş kere bi ġālpden◡oldūm bi sāFra kesisinden◡oldūm bi pātlatdım◡oldūm bi (I-49.29)
şincik genşlē biz◡ôle anlatdıḳ mı siziŋ ġaFaŋız yoḳ diyollā, (II-62.18)

-b- < -p-

ġızlar dă◡işde biri ısbartada biri deŋizlide gine. (II-26.40)
gözleme yaparız e tabį ısbanaḳlı börek yapılır (II-41.7)

-c- < -ç-
şey gelįy, bekci gelįy, beyiŋ emri var diy burdan ġaħıcēŋiz dįy. (I-5.20)
ġınīğıŋ ġızlarī ġayetce düzgū̄n / aħciniŋ ġızlarī onnardan◡azgīn (I-48.33) "akçin < akça in"

2.2.1.2.2. Ekleşme Sırasında Ötümlüleşme:

İki şekilde olmaktadır. Birinci şekil, sonu ötümsüz bir ünsüz ile biten bir kelimeye ünlü ile başlayan bir ek getirilmesi (VK#+V≠); İkinci şekil ise, sonu ötümsüz bir ünsüzle biten bir kelimeye ünsüz ile başlayan bir ek getirilmesi (VK#+K≠)'dir.

2.2.1.2.2.1. VK#+V≠ : ÖTT'de olduğu gibi hemen bütün Anadolu ağızlarında görülen bir değişmedir. Bu değişme DEYA'da oldukça ileri ve yaygın durumdadır.[45]
Vğ#+V≠ << Vk#+V≠
çoğunu islāh◡edememiş ġılıcınan savaşmış, (I-10.17)
belki ekmek yoğudu◡evel biz◡ēle gördük. (I-18.14)
anām menįm sandī◡ığımī yollāsīn (I-36.29)
arzu etmediğim ġahbe ġocalıḳ neyleyim geldi (II-23.39)
mesleği dağıtan ordan gelennerdir diyo. (II-66.28)

Vd#+V≠ < Vt#+V≠
inek südünden de◡içine ġatarıħ, (I-21.17)
adamılan◡ikimiz yapdıħ emme yirmi sene◡ōldu biz gideli, (I-22.6)
arafa günnerį ōrda tēkgeniŋ başında adaḳlar dağıdırlar, (II-37.8)

VKd#+V≠ < VKt#+V≠
kilim toħuyanlara eletirdíḳ, doħudurduħ bazardan. (I-3.43)
eriş ġıvırdırlardı eriş eriş bôle bārmaḳ gibi◡iki dene bôle ġıvırılar eriş◡olurdu◡o, (I-25.21)
oynaşılır ġız◡evi çā◡ırdır ġızı aḳrabāsı◡olannar ġabını ġacānı hediyesini◡alır, (I-26.19)
çadırıŋ üsdü etīrafınıŋ gergisi sitil denen, üsdünüŋ çadırı etīrafınıŋ gergisi. (II-15.2)
yoğurdu yayā gatarıḳ, (II-20.15)

---

[45] **krş. GÜLSEVİN; *UİA*, s. 44.; BOZ, *AMA*, s.61.**

K#+cV≠ < K#+çV≠
kerpicinen merpicinen işde yapdıh, (I-30.29)
rēnklī◡iplērden āltı yidi çeşit ip ondan sōna geç geç ġılıcı vārdır (I-43.13)
dāmadı alır gederlerdi sādıcı ġurtarıdı yāni, tabi tabį ġurtarį demek bedava mı ġurtarį nāpcēŋ? (II-5.28)
ē demiş ġā buncāz ķorķusundan ağaca çıķmış, (II-52.21)
şindį ē ramazanıŋ gücüne gitmesin (II-68.23)

Vb#+V≠ < Vp#+V≠
oynaşılır ġız◡evi çā◡ırdır ġızı aķrabāsı◡olannar ġabını ġacānı hediyesini◡alır, (I-26.20)
hacınıŋ sevabı, he giderik, uğurlarıķ, hediyemizi götürürük. (I-1.36)
şurda ilerde ümük vardır ümük onuŋ dibinde yēdi dene ķuyu varımış (II-6.20)
misāfir sāyibi varan çalġıcınıŋ cebine o devriŋ parası iki buçuķ, beş lirē, on lirē durumuna göre çalġıcıya bāşiş veri, bāşiş veri. (II-48.26)

2.2.1.2.2.2. Bazı Ek Başındaki Ünsüzlerin Sürekli Ötümlü Bulunması:

ÖTT'*de* ünsüz uyumu sebebiyle ötümsüz-ötümlü ünsüz çifti yan yana bulunamaz. Ancak hem DEYA'da hem de Anadolu ağızlarının bir çoğunda böyle bir uyum yaygın bir şekilde söz konusu değildir. Ek başındaki sürekli ötümlü ünsüzler dolayısıyla, ötümsüz-ötümlü ünsüz çiftlerini görmek mümkündür. Bununla ilgili örnekler ünsüz uyumu bahsinde belirtilecektir.

2.2.1.3. Son Seste Ötümlüleşme:

z# < s#
herkez kendi böyük gücük bindiridi, şôle alırlar giderlerdi. (I-1.15)
núfuz yoķ burası da bu türkmen köyleri demeniŋ mānāsı da biz zatın seniŋ dįniŋdeniz türkmen demeniŋ mānāsı◡o, (I-10.17)
bizim günümüzde hepisi varıdı hindi ôle dį◡il şey patediz, fasille, pirinç çorbası hatdā şey de incir, incir◡aşı◡olurdu, (II-58.14)

v# < f#
hē ısbā olur gāye, oynadır ġadınları oynadırlar tev çalarlar, ġadınları hepiçini sıraya sıra sıra gelir bütün oynadır. (I-3.56)

2.2.1.3.1. Son Seste Yarı Ötümlüleşme:

K# < k#
burda hal dert ġonuşuyuḳ böyüK ġüccük gelİy yanımıza. (I-1.54)
yetmiş bir yaşına girmişim güccüK müyün hey yawrum? (I-1.56)
tabİ biz işiŋ farḳında değiliz gayyiK hani orda çoban dutacaḳlar. (I-4.30)
dökerler datlı olarak. (II-48.57)
günlüK ġāveltímíz çöreK◡èderiz ġatmer, ġömbe deriz sobada ederiz, onnarı yaparız, (II-63.17)

S# < s#
hoca duā◡ederdi, āmin dellerdi herkeS daḳacā◡ı şeyi daḳardı ondan keri misāfirler allaħa◡ısmarladıḳ der, (I-15.13)
ónnarıŋ çāylānı biz içemiyoS, şôle içemiyoS ġıtlama ēh on da bile yoħ. (I-16.7)
bôle◡ederiz dolandırız ziniye kömbe zinisine süreriS, (I-45.39)
hē nişan ilkin nişan◡ederiS bellik daḳarız da sōna nişan◡iderlerdi. (II-2.2)

2.2.1.4. Kelime Sonunda Ulanmaya Bağlı Ötümlüleşmeler:

Sonu ötümsüz bir ünsüz ile biten bir kelimeyi, ünlü ile başlayan bir kelime takip ettiğinde (K#+#V), ilk kelimenin sonundaki ötümsüz ünsüz ötümlüleşir. Anadolu ağızlarının bir çoğunda olan bu değişme, ÖTT'de de olmakla beraber imlâda gösterilmez.[46]

c#◡#V < ç#◡#V
turuşlu īldızlı giyēllērdi gēnc◡olan gelinner. (I-43.16)
o ġoca düdük bū̄lü, piric◡olan piricden◡olan dat dat◡öterdi ya, ondan vārdı, ġırnata ġırnata. (II-48.9)

Ç#◡#V < ç#◡#V
köy◡odası yō◡udu yōdu hiÇ◡olmadı, (II-2.11)
ē bilgiÇ◡olsun, yelalan◡olsun, palaz◡olsun daħa civar kôlerden talebe gelirdi burày a (II-24.6)
dē şafāŋ◡īldızına ġāldırı mīydıḳ havıyı, avıÇ◡avıç yōlma avıÇ◡avıç yōlma bitiridik. (II-60.31)

T#◡#V < t#◡#V
nerde avşarlı varısa dāveT◡ederiz onnar dāhi geliller, (I-9.9)

---

[46] krş. GÜLSEVİN; *UİA*, s. 44.; BOZ, *AMA*, s.64.

biri isdasyon şefli‿i yapdı biri emekli asssubay bunnar mefāT‿etdi, (I-10.4)
muħabbeT‿edellerdi fīsdıḳlı mısdıḳlı bi şey. (I-14.3)
odalarda işde yāşlılar sohbeT‿ederlerdi (I-35.22)
sekiz çiT‿at bi ġōyvedi on‿om‿beş tāne araba, (II-30.39)

g#‿#V < k#‿#V
sandıħ, sandıġ‿alınırdı, beyazımız bu, hē hindi çehiz çoħ, esgiden yōħ ki, hindi çehiz çoħ ġızlar hindiden yanaşİy. (I-3.24)

P#‿#V < p#‿#V
harP‿aḳademiler ḳomutanı yalçın var būrda yetdi būrda böyüdü halen, (I-10.36)
tenikelerde döşenir ondan sōna ġalıp ġalıP‿alınır yener tuluħlara basılır zaman geldi mi,
dolaP‿olmayınca ôle de yaşārdın‿hindİ hiç bi şiyde yaşamasa deride buz gibi dururdu, būz gibi dururdu. (II-15.30)
kirmende eğiridik, onu keleP‿idersiŋ ôle boyadırsıŋ, keleP‿olur‿o. (II-34.37)
tabİ hindi çoraP‿örerlerdİ, (II-57.6)

K#‿#V < k#‿#V
e bilİy mi adamlar orā güccüK‿ovanıŋ ġıyısına otirİylar. (I-2.10)
evet ısbaħ‿olunurdu, erkeK‿asbabını kiyer (I-26.22)
bunnara da tuğ tikİydiK‿amma tavū‿uŋ tū̄ylerinden ondan yoħ renkli yapmadım. (I-43.41)
iyilik yapan da olsa da ne ġadar‿olsa ġaribana iyiliK‿az‿oluyo. (II-27.50)
e emme hindi ôle dē‿il bi günnüK‿iş. (II-60.38)

2.2.2. Ötümsüzleşme:

Ötümlü ünsüzlerin yerlerini ötümsüz karşılıklarına bırakmasıdır. Anadolu ağızlarında çok yaygın görülen bir değişmedir. Bu değişmelerin bir kısmı yarı ötümsüzleşmedir:[47]

2.2.2.1. Ön Seste Ötümsüzleşme

#p < #b
çerez, püsgevit gibi gülsuyu gibi bi şey çāy gibi getiri verisen bunnarı‿ederseŋ, (I-22.12)

[47] bkz. KORKMAZ; *GTS*, s.151 (Korkmaz, bu terimi tonsuzlaşma olarak vermiştir.); TUNA; *TDDN*, s. 28.

onu pütün pütün◡èderiz ġatmeri hē ôl◡èderiz. (II-22.9)
o cēranlı fırında yapıyon◡o pāzlamā e yįyoz. (II-44.17)

#t < #d
hē bellēm◡acıdī tokdurlara gitdim◡izimire ōlum duruyodu izmir ōlum subayıdı. (II-7.27) "doktor"
pārti didį yūsük, doḳuz tāne mēndil āltına bi şey ġonuyodu bôle. (II-51.16) "dāne"

#s < #z
tabį güPre de bilinmezdi sāten o zamannar da e çoḳ gözel olurdu, (II-40.42)
o zaman ôretmen vermiyollardı sāti ôretmen yoğudu (II-42.15)
hāmile sannetdilē beni atdılā gitdilē demiş. (II-52.32)

#ç < #c
çeket, pontur, yeleK◡olurdu ele giyellerdi hē. (I-14.26)

#f < #v
fişne bayramı yapıyoz, (I-9.10)
bir āşda bir ġuş felfecir okuyor, yānı ġuran oḳuyor. (I-19.33) "velfecr"

2.2.2.2. İç Seste Ötümsüzleşme

-h- < -ğ-
sütlerimizi bişiririk acıḳ dā ilehennnerimize dökerik beyik tepsilere dökerik, (II-15.20) "leğen"

-p- /-P- < -b-
oħuduħ arabāynan getdik biz◡otoposnan getdik (I-22.3) "otobüs"
namazımızı◡apdasdımızı herşeylerimizi ätdik dutduḳ biz. (I-22.9) "abdest"
hepimiziŋ suçu yoḳ ipneniŋ biri oraya onu bālamış (II-13.32) "ibne"
lüPnanda sērediyosuŋ ne alıyo ki adam? (II-66.31) "lübnan"

-s- / -S- < -z-
temmuSuŋ ilk◡ħaftalarında biz ē vişne bayramı yaparız, (I-9.11)
āzlarını bālarıħ buSāneye yollarıħ buSānede durar, (I-21.3) "buzhane"
evet meselen daSḳırıŋ◡ismi esgiden ġoc◡ōluĶ◡olmuş, (II-1.1) "dazkırı"
mūtara bi telefon◡ettirelim de getitdirelim◡olmassa, (II-54.23)

vārdır vārdır o ġaStede bile çıḳdı‿o. (II-65.38) "gazete"

-f- < -v-
ıramazanlarımızda hazırlıḳlarımızı yaparıḳ, böyüklerimizinen güccüklerimizinen ıramazanımızı terefimize gideríḳ, (I-1.42) "terāvih"
o günüŋ‿içinde sifil halḳ āsgeri ... ġurşuna çizivereceklerdi. (I-10.27) "sivil"
göŋül yorulduḥça nerde durayım ... / uzāsıŋ mērdifannar ġurayım / yaḥınısıŋ‿aç ġoynuŋu
bizim de dįnarda mēmet pēlifan var gāri namı var ya. (II-55.44) "pehlivan"

-ç- < -c-
işde filánçèníŋ‿ōluna siziŋ ġızıŋıza tālibiz, allahıŋ emri peyġamberiŋ ġavliynen tālibiz. (II-1.17)
ben diyo felançınıŋ ġızını bitirdim buyuruŋ nişanım var diyo gidiyoz toplu halde, nişanını daḳıyoz. (II-45.17)

2.2.2.3. Son Seste Ötümsüzleşme

***p# < b#**
menim tāḥḳaḳata dįy çorlulu yaḳıp çavuşunan dįy burhan beyin şavḳı mı yapacaḥ dįy (I-39.22) "yakub"
allah nasip etsin, hayırlı ölümler virsiŋ yavrūm ġurban‿oldū‿um‿allah yā rasūlallah. (II-20.48) "nasib"
o da münāsip görüse verir, münāsip görmezse nāsibiŋ bilinmez. (II-21.8) "münasib"

***t# < d#**
orda onuŋ ismi mırat var ondan kērį yedi evrā bunnar, (I-3.4) "murad"
gelin èndi mi ata minerdi dāmat āyn‿ata minerdi, (I-33.20) "damad"
ġız‿isdemeye tabį çocuğun babasına yaḳın babayla amca, yavut babayla şey amcōlları bôle giderdik, (II-21.6) "yahud"
yeni şahsa‿āit santīral vardır o ḳaraḳuyudan gelen suyuŋ bir ḳısmı da o santīralı çevirmekte cēran üretmektedir. (II-36.19) "aid"

*** ÖTT'de olduğu gibi Doğu kökenli kelimelerdeki son sesteki b#'ler ötümsüzleşerek p# olmuştur.**
*** ÖTT'de olduğu gibi Doğu kökenli kelimelerdeki son sesteki d#'ler ötümsüzleşerek t# olmuştur.**

ş #< j #
şindi bizim◡ordā āsger◡olaraḳdān maneş dönderilerdİ, (II-47.7) "manej"

S # < s#
bişiriz tabā ġoruz yanna salată◡ederiz tomatiS salatası marul salatası ne buldūysaḳ hē ōnnardan ederiz yeriz, (II-61.5)

S# < z#
herkeS daḳacā◡ı şeyi daḳardı ondan keri misāfirler allaħa◡ısmarladıḳ der, (I-15.13)
ónnarıŋ çāylānı biz içemiyoS, şôle içemiyoS ġıtlama ēh on da bile yoħ. (I-16.7)
o zamandan beri baħ yüS yaşına girdim yavrum. (I-30.16)
burùyı bālēceS āzından ġātceS sabınlēcez ondan kēri yatırciS şeye detercanlı şeye hindi iyi kötü ısladalım gibi ḳırḳíyn de beyazlátceS◡ħani bunu şeye ġatciS. (II-50.6)

2.2.3. Ünsüz Kaybolmaları:

DEYA'da çoğunlukla "ğ, h, l, r, v, y" ünsüzlerinin komşu ünlülerdeki açıklık[48] sebebiyle kaybolmaları çok yaygın ve ileri durumdadır. Bu kaybolma DEYA'da olduğu kadar komşu ağızlar AMA *ve* UİA'da da çok yaygındır.[49] Bunların dışında çeşitli sebeplerle ünsüz kaybolmaları olabilmektedir.[50]
Ünlülerin açıklığı sebebiyle dört şekilde oluşmaktadır:[51]

2.2.3.1. Erime:

Kelime içinde veya sonunda "f, ğ, h, ' , k, l, n, r, v, y" ünsüzlerin, komşu ünlülerdeki açıklık sebebiyle kaybolmasıdır. Bu esnada komşu ünlü çoğu kere uzar. Ancak yer yer ünlünün uzamadığı da tespit edilmiştir.

---

[48] Ünlülerde açıklık için bkz. KORKMAZ; *GTS*, s. 3.
[49] krş. GÜLENSOY; *KYA*, s.64-66.; GÜLSEVİN, *UİA*, s. 47-55.; BOZ, *AMA*, s.67-72.
[50] Erdoğan BOZ; "Ünsüz Düşme ve Kaybolmalarında Terim ve Tasnif Sorunu" *TD*, S.600, Ankara, 2001, s. 856-864.
[51] Ünsüz kaybolmaları ünlülerin açıklığı sebebiyle "erime, büzülme ve derilme, yutulma" olarak dört başlık altında işlenirken KORKMAZ, bu değişmeyi "ünsüz düşmesi" adıyla tek başlıkta birleştirmiştir. bkz. KORKMAZ; *GTS*, s. 162-163.

2.2.3.1.1 Kelime İçinde

-VK- < -VfK-

hī ġatmeri yūḳayı yazarız, (II-22.7) "yufka"

ben çitciyin, dā adam o zamannā ġar yā◡ardı buraya, (II-62.12) "çiftçi"

-VK- < -VğK-

gediliy hindi hava filán yāmadı mı buraya ġurban kesİyler oraya yāmur duvasına giderler. (I-3.8) "yağma-"

hah, hē aḳrābăları evet getirile, èle yawrım dōru. (I-3.30) "doğru"

ōlan ġızı gôrmez, gôrmez. (II-11.9) "oğlan"

şindi tabanınā çamuru bi döşeriz, onu bi iyice sālamca döweriz hah döwülüyo bôle. (II-67.11) "sağlam"

istersen yālı salçalı su şey yaparsın su yapar onu dökersin, (II-70.21) "yağlı"

-VK- < -VhK-

sandıḳ varıdı, tāta sandıḳ, ceviz sandıḳ o vaḳıt yōdu, (II-2.35) "tahta"

maşalada oyun çıḳarılarıdı genşler İtiyarlar da belki dāħil◡olurdu ondan soŋura, (II-21.15) "ihtiyar"

bū payamlıda iri bi adam varĭdı yāşlı, burda āmat dede varıdı, āmet yılmaz. (II-28.13) "ahmet"

bizim de dİnarda mēmet pēlifan var gāri namı var ya. (II-55.44) "mehmet"

-VK- < -V'K-

úç gún◡olurdu, cumādan başlardı, tādil gün gelin ènerdi, pazartesi gún biterdi. (II-1.2) "ta'tİl"

āz ġari oḳuyan ne ġadar da◡olsa azıdı yāni, dağıldı gitdi millet. (II-18.25) "ya'nİ"

bāzı gürler yağar bāzı aḳardı (II-23.23) "ba'zı"

āltını āçasını◡alıyo geliyo köye mālumat veriyo, (II-45.17) "ma'lūmāt"

-VK- < VğK- < -VkK-

ḳına gecesi oluyo tābi ġızı ōşarlā. (II-4.1) "okşa-"

ġatmeri haşhaşı çekerik böyücek bezesini dutaraḳ, (II-20.21) "büyük"

āşamları mēvlüT◡oḳundu hocalar çārılır, (II-35.21) "akşam"

bāḳla, ġārnıbahar, mērcimek bi dē bēsimet gibi dērlerdİ püsgÜt gibi bi şē onnarı verilerdi, (II-47.32) "peksimet"

-VK- < -VlK-
içine <u>māzemeleri</u> ġatarız ġar büberini tomatiSini ġararız güccük güccük de döşeriz saşda bişiriz yeriz. (II-61.13) "malzeme"
burası tā ḳış◡olur, ḳırḳ santim <u>atmış</u> santim, yāni işde deweyle ŭdecēŋ bunu yāhut arabāyla, öküz◡arabasīyla. (I-67.30) "altmış"

-VK- < -VnK-
ġuru fasille <u>piriÇ</u>◡aşı patedis yemē äsgiden ē ġur◡üzümden hoşaf yapallādı, (I-31.18) "pirinç"
duyuyo da heş kimse seslenmİy bi ġarı ġīz <u>dekgeldi</u> de nere götürüŋ dediler de, (I-41.27) "denk geldi"
<u>gēşler</u> yemek getiridi mahalleden ōrlarda yenirdi, (II-37.22) "gençler"
içinde olmayandan geri bilmez ki <u>İsan</u> dışındakini, ben bilmen. (II-63.13) "insan"

-VK- < -VrK-
ora bele <u>hıdrellezlēde</u> veyāhutda efendim bôle bi du◡ālarda gider◡orda ġurban keseriz. (I-24.33)
tabİ başġa yörelerine göre şeyler◡oluyo da bizim <u>burlāda</u> yoḳ (II-41.37)
yāşlılā ē anne boba bi de etraf yaḳın <u>yaşlılādan</u> dünür gidiyollādı, (II-46.11)

-VK- < -VvK-
keşgek <u>dômeye</u> keşgek, varıdı ġuzum e çalġı gelirdi dŭ◡ün◡olurḳana, (I-21.4) döv-"
şevket, hİç bahmaz <u>töbe</u>◡ossuŋ ġonuşmİy he ġonuşmİy lēn, ġonuşmİy, laf etmİy varıp gelmİy. (I-27.1) "tevbe"
elif getir de bahalım bebē bi, bu <u>sēmiyi</u> bu sēmiyi, (I-43.24) "sevme-"
benim zamānımda vardīmda <u>fēzi</u> çaḳmaḳ sağıdı, (II-64.13) "fevzi"

-VK- < -VyK-
iyiyim <u>dēzem</u> be siz nēdiyiŋiz nasılsıŋız? (I-3.2) "deyze / teyze"
pendir◡ederdiK◡işde <u>ġāri</u> çıhardırdıh, (I-27.19) "gayri"
vallā men◡unutdum◡onnarı fatma <u>sôle</u> bi ġī, (I-27.25) "söyle-"
vallā hangı <u>kôlü</u>◡oldūnu bilmēyin ben. (II-55.52) "köylü"

2.2.3.1.2. Kelime Sonunda
KV# < -KVğ#

ġışıçin yēcek evelā nāne, yapraħ, yağacaħ onu ġoyarıħ, bā yaprā ōndan tārhana, bulġur, fasille, nişaşda, nohut, sālça, turşu onu yaparıħ. (I-26.31) "bağ"
būýdeyden yapılmış āyran, süt ve yā ġuyuyoıçine ondan çōrba bişiriyo, (II-6.28) "yağ"
ölmedi sā o da āynı o da benim yaşda, (II-28.25) "sağ"

KV# < -KVk#
yō ya'a ġışın bozulur mu, ġışın soğuħda durįy yaza ġadar durārdı, yazın bitįy ġāyi yaz geldi mi o bitdi ġāyioı. (I-21.22)

KV# < -KVl#
lān ge burıya bôle su bardāıı veridi, (I-15.19)

KV# < -KVn#
bununıanası dē buwalıuçu gelmiş de bura, (I-1.8) "için"
görenek gôrmeniıiçi biz bunuıāldım ben bunuıāldım bunu masĭrafıetdim dē bi gôsderme var görgü. (I-44.9) "için"

KV# < -KVr#
gelini alı gelĭrıķ pazar gún. (I-18.21)
onnarıı gônünü alır baħ yimek veri yimek götürü etirafdānnar. (I-23.42)
varı allahııemri peygamberiı ġāvli siziı ġızı bizimıōlana isdiyik. (I-26.6)
ondan sōna ġızı götürrük bi ēlbįse giydirrik. (I-26.8)
gelcek papazıı bi de görcē vā dedi norgaSlı deli mimet, (II-30.36)

KV# < -KVy#
āletleri ısdar başġa bi şē yoķ (II-34.36) "şey"
çığa bôle ē boyalı bi tū neyse ġuş tūsü tavıħ tūsü, onu bi çapıda edellerdi (I-33.10) "tüy"
ondan sōna bē giyiniıydi, bē giyiniıykene menimıōlum giydirįyleridi şu yola bi oĥucu yīıldı bi millonıadam varıdı, (I-49.12) "bey"
ābē bizim hocamız yoķ, (II-42.35) "ağabey"

KV# < -KVz#
āķlım mı var ġı vallā menim unuduyam bacım ġī. (I-52.9)

2.2.3.2. Büzülme:

Kelime içinde iki ünlü arasındaki bir ünsüzün, ünlülerin açıklığı sebebiyle kaybolup, komşu ünlülerle birlikte çoğu kere tek bir uzun ünlü hâline gelmesidir. Bazen uzun ünlü yerine ikiz ünlü de görülebilir.[52]

2.2.3.2. 1 Kelime İçinde Büzülme:

-V / V◡V- < -VrV-

bunnar◡onu soruşdūylar mā◡a. (I-27.26) "soruşturuyorlar"
işde āleyoz yāvrum gēşlerden◡esirgesin yas◡ediyoz ōrdan ne deriz yāvrum gēşlerden◡esirgesin ē. (I-45.23) "ağlıyoruz"
dēmene vēcèz, būlgur◡ētcèz, savırcèz, çālḳècèz yēcèz bulġur pilavı bişirecèz dēcèz. (II-7.1) "vereceğiz"
birini ġāldırıllārdı bāşlānda, onu ġōşdurulārdı ārḳasından◡o ōrta◡ýēre dikelirdi◡o urgan bālallardı yani böyük. (II-18.6) "başlarında"

-V / V◡V- < -VnV- , -VŋV-

ône de tēl taħarıħ boğazına ġaranfil taħarıħ (I-18.20) "öŋüne"
oturu çay◡içer allahıŋ◡emri peyġamberiŋ ġavli biz size dū̄◡ürcü gēldik nāsibise veri misiŋiz? (I-41.2) "dünürcü"
hāydiŋ baḳalım paralar çürüklüler◡öküzleri aldīz, (I-47.25) "aldıŋız"
antalya radyōsunda çıħdı belki duymuşdursūz üsēyīn çolaħ diye dūydūz mu bilmiyom, (I-51.13) "duyduŋuz"

-V < -VlV-

ondan sōna demişlē bunu atam gelēm biz dağa, (II-52.25) "atalım gelelim"

-V , V◡V < -VğV- < -VkV-

ġara aliníŋ, daşbaşınıŋ tēfi◡iŋ, daşbaşınıŋ tēfi◡iŋ, e tēfik menim nèyim? (I-1.18) "tevfik"
bizim lābımız velevi̧ di̧n geçer, (I-2.3) "lakap"

-V < -VmV-

a yavrum o zān o seherberlikde ölmüş, ōlmuşam men, o zamandan beri baħ yüS yaşına girdim yavrum. (I-30.15) "zaman"

-V / V◡V- < -V'V-

[52] **bkz. TUNA; *TDDN*, s. 42, krş. GÜLSEVİN; *UİA*, s. 51; BOZ, *AMA*, s.70.**

meselā benim <u>māyetimde</u> yedi sekiz◡işci var (II-6.10) "ma'iyyet"
bi yerde <u>muḳāt</u>◡etdi̧◡iŋ anda şey vilāyet◡ħarici gitdi̧◡iŋ◡andā işē◡ōlmazımış o şekil burıya birisi gelmiş şētmiş, (II-43.9) "vuḳu'at"
giderler nikáh <u>māmelesini</u> yaptırılar, ondan sōra gelir dü◡ün◡evi ġurulur. (II-55.6) "mu'āmele"

-V / V◡V- < -VğV-
bunu fapriḳa verise◡<u>alacāz</u> bi fon ġurucāz fılan dedik, (I-9.16) "alacağız"
un topalā çōrbası◡ederik, soğan, biber, nāne, baharat, bulġur atar, salça <u>yū◡urulur</u>. (I-26.38) "yuğur-"
hē, dü◡ünüŋ <u>hazırlīna</u>, bizde tarla filán verilmez, (I-28.15) "hazırlığına"
benim şey <u>yo◡umuş</u> sevk <u>ká◡ıdı</u>, ben diŋeldim ġaldım. (II-26.12) "yoğumuş, kağıdı"
āşamları mēvlüT◡oḳundu hocalar <u>çārılır</u>, (II-35.21) "çağırılır"

-V / V◡V- < -VhV-
para alırdıŋ dü◡ün <u>sābından</u> ġayın bubasından, (I-6.20) "sahip"
<u>imtān</u> heyeti◡olaraħdan o da gi̧rdi, (I-16.21) "imtihan"
bunuŋ biri halīl <u>ibirām</u>, biri mùsa, ē biri mùsdaFa, mùsdaFagil◡o ġambergiliŋ dēdeleri oluyu, (I-37.9) "ibrahim"
uyḳusuz ġaldī zaman çocuḳ gibi ūşüm ya <u>rātsızlıḳ</u> biribirine ġaynaşmi̧y başlar zāten. (II-27.52) "rahatsızlık"
<u>mācir</u>, bulgarisdan, sofular, şumnu◡işde. (II-65.7) "muhacir"

-V / V◡V- < -VyV-
ästgiden onnar yāni al◡efe ġālması <u>üsēn</u>◡efesi ġālması. (I-32.9) "hüseyin"
nenni̧ nenni̧ menim◡ōlūm gücücükdür hele <u>bôsün</u> <u>bôsün</u> (I-36.48) "büyüsün"
ōlum dedi bôle şu yonan◡ħarbini̧ afīyonu <u>annadıveri̧m</u> rámetliK◡onu çoḲ◡annadırdı biliyoŋ mu, (I-37.15) "anlatıvereyim"
hindi dedi <u>sevkāt</u> geldi onna ısbartaya giden tirenne didi gidecēŋiz dedi. (II-55.30) "sevkiyat"

2.2.3.2. 2 Ulanmaya Bağlı Büzülme:
V / V#◡#V < Vğ#◡#V / V#◡#gV
iyiyim <u>sā◡oluŋ</u>, hoş geldíŋíz safā geldíŋíz yavrum. (I-3.2) "sağ◡olun"

bi hafda sū̄rmez canım, bôn ġına gecesi oludu, ertesi gún, ya'ā gitmezdi. (I-3.16) "bu◡gün"

V / V#◡#V < Vh#◡#V
lēn şurā dam toprahlīydı şu şeydē şurdā abdıllă◡emgile ... böyū̄düm dayısı vardī şey osman dayısī, ulan bu toprā◡atan kịm? (I-42.27) "abdullah amcamgil"

V / V#◡#V < Vk#◡#V
duvāçımı denir, duvā◡çımında şuraya bi şey ġoyalla, (I-6.25) "duvak◡açımı"
yıl boyunca yinirdi◡o yılın◡ādar bile dururdu derileriŋ◡içinde yumşacıḳ dururdu, (II-20.13) "yılına◡kadar"
şeye çıḳmaḳ ôle bātıl dāvāya biz bek ġul◡āsmayız, (II-26.43) "kulak◡asmayız"

V / V#◡#V < Vy#◡#V
iy öte beri alıllar hora yığarlar şēderler. (II-10.9) "şey ederler"

2.2.3.3. Derilme:

Kelime sonunda iki ünlü arasındaki bir ünsüzün, ünlülerin açıklığı sebebiyle kaybolup, komşu ünlülerle birlikte çoğu kere tek bir uzun ünlü hâline gelmesidir. Bazen uzun ünlü yerine ikiz ünlü de görülebilir:

V# / V◡V < VğV#
çocū◡u olmamış babasınıŋ da musdava talet ġoymuş. (I-1.8) "çocuğu"
şindi banā neýden mi yapardıḳ? (I-33.2) "banağı"
zobasını yaḳārdı, ocā varsa ocānı yaḳardı, (II-37.26) "ocağı"
çoḳ israr◡etdilē yemē de gitmedik, dönüverdik bu yanna daha o◡ōldu bi gelip gitmedik. (II-38.27) "yemeği"
onuŋ◡üçün aşşā geniş ya adam gelmedi. (II-48.51) "aşağı"

V# / V◡V < VhV#
çadırlarda durūylar dā yerleşmemişlē. (I-5.8) "daha"
vallā ônceden dū̄◡ünner burda cumā gün aḳşam çālġısı gelirdin, (I-13.1) "vallahi"
tabị hah hā bunu men sabā ġadar ölçer tökerdim inanıŋ, hē ōldu. (I-38.6) "sabaha"

V# / V◡V < VrV#

bildİmi dĕ◡unutdum ġā şindi. (II-4.13) "gayrİ > gāri"

V# / V◡V < VyV#
bu kô◡e isgán◡olan benim dedem olurdu, (I-35.1) "köye"
biz ġıymat ġopasē◡āldıh senden hāydi yallah, (I-47.29) "kopasıya"
hangi birini anladİn? geline ènmē götürülē arabalā ġoşulur, gidēdik. (II-3.23) "inmeye"
İlḳoḳul ācıḳ◡oḳudum ben◡ħani gēlnimiz ısdar doḳūycan dē oḳutmadı, (II-29.1) "diye"

V# / V◡V < VnV#
baħİylar baħmā mı? bā◡a niye baħmıyacaħ tabİ baħcaħlar. (I-30.28) "bana"
o bēnzim◡iyi canım bēnzim bāħ ne dedi mē◡e dōḳdur bilİŋ mi? (I-49.31) "mene"

V# / V◡V < V'V#
o ilenmek bi başġadır o du◡a bi başġadır. (I-1.48) "du'a"
onā para çevirisiŋ, çalġıya verisiŋ◡onu bu seniŋ haḳġıŋ gibi mütālā◡oluyō. (II-45.31) "mütāla'a"

2.2.3.4. Yutulma:

İç seste kapalı hece komşuluğundaki bir ünsüzün, komşu bir ünlünün açıklığında kaybolmasıdır. Bilindiği gibi ET'de aynı durumdaki g'lerin yutulması Oğuz lehçelerinde yaygın bir değişmedir. DEYA'da "h" yutulmaları tespit edilmiştir:[53]

-KV- < -KdV-
e ärtesi◡ūne geçilir ġāri ärtesi◡ūn ġına yapılır. günüz her māzeme birikmiye hazırlanıllar, (II-15.54) "gündüz"

-KV- < -KhV-
eveli bi tārana aşı bişiridíḳ, badılcan bişiridíḳ ġara şey, öte beri işde. (I-3.3) "tarhana"
āzlarını bālarıħ buSāneye yollarıħ buSānede durar, (I-21.3) "buzhane"
ḳamaraya şē◡dİnce süpelendim ħanı ġālbimize bi yer gelmesin hah. (I-38.5) "şüphelen-"
şey gösteriyor, bilassa yayın yapıyo ikinci ḳanal, (II-66.1) "bilhassa"

---

[53] bkz. TUNA; *TDDN*, s.42, krş. GÜLSEVİN; *UİA*, s.56; BOZ, *AMA*, s.72

-KV- < -K'V-
musdava talet, bunuŋ◡anası dē buwalı◡uçu gelmiş de bura, (I-1.7) "tal'at"
şu ōrtāmda emin◡ol bitmiş vaziyetdeyiz hani bitmiş vaziyetdeyiz. (I-12.23) "vaz'iyyet"
bir āşda bir ġuş felfecir okuyor, yānı ġuran oḳuyor. (I-19.33) "kur'an"
ōlan◡evine dökerle maşala yaḳarlā. (II-3.15) "meş'ale"

-KV- < -KlV-
āman ne ısınsıŋ abam bē ne ısınsıŋ ısınılır mı heç, zobāyna ısınılmāyo ısınılır mı heç, çāresiz işde. (II-15.12) "ablam"

-KV- < -KnV-
insan◡ōlu da heraldă◡ôledir, dālarda irezil yaşam, yalız bi de işde biz kändi yetiştirdİmizile ekseriyet yò◡uruldūmuz◡üçün e düne gelesē biz meselā çiḳulatadır cartdır curtdur bi şİ görmedik, (II-27.3) "yalnız"

-KV- < -KrV-
bubam mā◡a doḳuz◡ay dayağ◡atdı sōna aracı düşdū, (I-41.33) "soŋra"

-KV- < -KyV-
bu televizoncu öte beri aşırı daşırı gitdi her şey olūy hindi burda. (I-23.16) "televizyon"
ēle mi duruŋ size bi şİ dİcem, seslerim televizona mı ġoycİz? (I-29.32) "televizyon"

2.2.1.4.1 Kelime Başında Ulanmaya Bağlı Yutulmalar:

Sonu ünsüz ile biten bir kelimeyi, ünsüz ile başlayan bir kelime takip ettiğinde (K#+#K), ikinci kelimenin başındaki ünsüz düşer ve komşu ünlünün açıklığında kaybolur.

K#◡#V < K#◡#K
bir◡afda önceden bir◡afda önce ekmē onu bi getirİler, ondan kēri bir◡afda sōnunda da ekmēni yapİylar, ekmēk getirİylar. (II-2.32) "bir hafta"
hayır şu esgi kôde? var var kırḳ◡āne filán var, kırḳ◡āne var. (II-48.49) "kırk hane"

2.2.3.5. Ünsüz Yitimi[54]:

Kapalı hece komşuluğundaki bir ünsüzün, kendisinden sonraki ünlünün açıklığında kaybolup kapalı hecedeki ünlüyü uzatmasıdır.

-ϕ- < -h-

e <u>mēşir</u> bükmemiz olur ôle sacıŋ◡üsdüne bôle◡iki ġātlarıḳ güccük güccük bezeleri dutarıḳ, (II-15.42) "meşhur"

-ϕ- < -l-

bizim ovamız ḳırḳ gün aḳrabası eşi dosdu hep çevre gelir, onnarıŋ <u>gônünü</u> alır baħ yimek veri yimek götürü etirafdānnar. (I-23.42)
dört tāne top oti yanda bir birini ġōrıyan şeklindē ōrdā üzerine de tēlden örgü yapi̧y üsdünü otunan bürū̃y <u>ānadıŋ</u> mı hiç imkán yoħ oràya mermi şey ō. (I-39.20)

2.2.3.6. Ünsüz Düşmesi

2.2.3.6.1. Kelime Başında

#ϕ- <#h

bu ceryannar geldi <u>apallōlar</u> daḳılınca allaħ rāzı◡ossuŋ hocalar ḳālḳıyo selā veri̧y, ilāhi̧ çekiyu. (II-37.13) "hoparlör"
hacı musdafanıŋ ōlu var <u>üseyin</u> dedem, babamıŋ◡ismi hasan◡<u>üsi̧n</u>, benim◡ismim hacı◡<u>üsi̧n</u> kökden bu kövü ġuran, (II-42.46) "hüseyin"

#ϕ- <#y

<u>ıldız</u> gördü mü dalġa geç <u>ıldızı</u> gördüm. (I-25.17)
ōn ġadar yēŋge derlēr üzleri ġapalĭ◡olurdu <u>ū̃zlerine</u> al yeşil bürürlēr yēŋge deriK◡oŋa ata binen
atdılā getdilē ben de çaydan su işdim, <u>ilan</u> çiyan garnım şişdi, (II-52.32)

2.2.3.6.2. Kelime İçinde

-ϕ- < -t-

bizim zamānımızda adamlar şey◡oldular artıħ <u>assubay</u>, tēmen, astēmen bôle bi düzen geldi geşdi◡işde. (I-20.32) "astsubay"
heç◡ona <u>raslamadım</u>, bizim kôlü varıdı o çalardı. (I-33.34) "rastla-"

---

[54] Geniş bilgi için bkz. Gürer GÜLSEVİN, "Bir Ünsüz Düşmesi Tipi Daha: Ünsüz Yitimi", Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 139, Ağustos 2002, Ankara, s.133-136.

2.2.3.6.3. Kelime Sonunda

ø # < t #

vallā çoh şịrler ohuyup yazıyah da yānị hēç dōru dürüs āḳlımızda ġālmịy ne gibi bi şēy sôlịcēmizi de bilemedim ben. (I-51.11) "dürüst"

ø # < z #

hālin̦ ileşberlik yapıyoz evet var◡olma mı hayvancılıḳ canım hepsinde var, hepĩsinden var. (II-51.8)

2.2.3.6.4. Grup Düşmesi:

Bir ünlü ve bir ünsüzden oluşan birden fazla sesin düşmesidir. Az görülür:

eyiyik halam bĕ, hoşgeldiŋiz. ē nēdiyiŋiz nassınız? (I-3.1) "nasılsınız"

e bālatdırdım◡işde bu mūhtarımız götdü dē bahmịyler, gelmịyler. (I-27.5) "götürdü"

ġadın dịy tāhḳat◡olacaḳ dịy menim tāhḳaḳata dịy çorlulu yaḳıp çavuşunan dịy burhan beyin şavḳı mı yapacah dịy (I-39.22) "tahkịkāt"

māyneye giderlē dịnara ōrdan ġırıḳ güdüK◡alĩllā gelĩllē, elbịse alıllā geller◡ordan (II-61.24) "gelirler"

2.2.3.7. Hece Tekleşmesi:

Bir kelimede benzer sesleri taşıyan iki hecenin kaynaşması ve dolayısıyla hece sayısının azalmasıdır.[55]

-ø- < -(I[4])r-[56]

úç gún◡olurdu, cumādan başlardı, tādil gün gelin ènerdi, pazartesi gún biterdi. (I-1.13) "pazar ertesi"

bi ġurban◡alırız gider◡orda keseriz, geli burda bişiriz orda bi namazı ġılırız, (I-25.37) "pişiririz"

biz◡üş ġadın◡oturuz barıbarı sôleriz bilịŋ mi sāde bi gişi sôlemez. (I-36.42) "otururuz"

yapışmaz tabị bi de sōna şey var bi süpürgesi olur onun süpürü duruz, hiç kül filan ḳalmaz. (II-67.13) "dururuz"

---

[55] **bkz. KORKMAZ; *GTS*, s. 79 (Korkmaz, bu terimi hece kaynaşması olarak vermiştir.); TUNA; *TDDN*, s.44-45.**

[56] **krş. GÜLSEVİN; *UİA*, s. 68; BOZ, *AMA*, s.73.**

2.2.3.8. Ünsüz Tekleşmesi:

İç seste, çoğu kere alıntı kelimelerde aslî ikiz ünsüzden birinin kaybolmasıdır.[57]

-k- < -kk-
bunnā şuŋa boğaz◡alı diyik boğazına bu gelinnere muħaḳġaḳ ġırmızï◡olur bu al, (I-43.38) "muhaḳḳaḳ > muhaḳġaḳ"

-v- < -vv-
hindilerde ôýle hilan bi şey yoḳ da eveli ôýle◡idērdik. (II-15.29)
-y- < -yy-
hacınıŋ sevabı, he giderik, uğurlarıḳ, hediyemizi götürürük. (I-1.36)
şu ōrtāmda emin◡ol bitmiş vaziyetdeyiz hani bitmiş vaziyetdeyiz. (I-12.23) "vaz'iyyet"
o zuman o zuman hiç ġatiyen ōlanna ġız ġatiyen yāni biribirini göremezdi, (II-46.17)

-m- < -mm-
parİy ver yāv biz ā◡usdusda temuSda afïyonu cízdıħ, südüŋ parasını yidik (I-47.20) "temmuz"

2.2.4. Ünsüz Benzeşmeleri:

Bir ünsüzün yakın veya uzaktaki bir başka ünsüze etki ederek onu kendine benzeştirmesi olayıdır.[58] Hem DEYA'da hem de diğer Anadolu ağızlarında çok yaygın ve ileri durumda görülen bir değişmedir.[59] Ünsüz benzeşmelerini, eklenme ve ulanmaya bağlı benzeşmeler ile tabanlardaki benzeşmeler olarak üç ana başlık alında işleyeceğiz.

2.2.4.1. Eklenmeye Bağlı Benzeşmeler:
Bu benzeşme şekli, benzeşmenin yönüne göre ilerleyici ve gerileyici olmak üzere iki şekilde oluşmaktadır.

2.2.4.1.1. İlerleyici Benzeşme:
-n + ≠n < -n + ≠l
şu ġaribanlar otursuŋ yā herif, şüḳrú müḳrú demek filán yoḳ o zaman herif, herif şunnar otursun. (I-4.23)

---

[57] bkz. KORKMAZ, *GTS*, s. 163; TUNA; *TDDN*, s. 33.
[58] bkz. KORKMAZ, *GTS*, s.162, TUNA; *TDDN*, s. 34-36.
[59] krş. GÜLENSOY, *KYA*, s.60-61.; GÜLSEVİN, *UİA*, s.56-60.; BOZ, *AMA*, s.75-80.; YILDIZ, *IMA*, s.42-47.

ismine de ġaraġuyu dİyler◡hani heye yeregiren, aḳgün, burunġaya, alacatlı hani dedim onnar da ġaraġuyu hep. (I-23.7)
yörükler geçi, ġoyun işde onna idāre◡oluḳlar, (II-39.4)

l-r < l-l
ordan usda birlİ◡ine, hē ordan ġandilliye gitdim. hē topcu◡olalaḳ, topcu◡olalaḳ. (II-18.12)
bişirmek yō◡urdu hē ġış gelecek diyelekden hôle deriler gerērdik deriler hôle deri, o deriye yō◡urtları dökersiŋ, (II-34.13)
āşam◡üsdŭ◡onuŋ çihizi bozarlar bôle topluluḳda kemara alalaḳ (II-61.31)

2.2.4.1.2. Gerileyici Benzeşme:

-s + ≠s < -z + ≠s
yaşama mİz canīm tabİ yāvrum iyi dē mum◡olūsa mum yaḳādıḳ, mum◡olmassa da bi hā. (II-4.24)
hayvana sevgi yaparsaŋ, malım derseŋ onuŋ yüzünden◡idāre oluyo āz buz◡insan, demesseŋ olmuyo. (II-27.58)
siz bēlki bilmeSsiŋiz hā o zuman tekin ġaldı ġāri. (II-33.3)

2.2.4.2. Ulanmaya Bağlı Benzeşmeler:
Bu benzeşme şekli de, benzeşmenin yönüne göre ilerleyici ve gerileyici olmak üzere iki şekilde oluşmaktadır.

2.2.4.2.1. Gerileyici Benzeşme:
m#◡#b < n#◡#b
ē ora gitdİ◡imizde äsgiden deliġannıyız◡ellēm on◡om◡beş gişİ bekár◡olaraḳ dağa oduna gidellerdin, (I-7.11)
bēŋ om◡başīydım, burda ġoğuşdā ġoğuş nöbetcisine derdim yāni filan filan◡adamları ġāldır derdim, (I-18.13)
yāni ḳırḳ◡altınıŋ om◡birinci ayında gitdim, on doḳuzunda duyülümdür şiye asgeriyeye yāni ē yazıldīm yāni. (II-64.11)

2.2.4.3. Kök ve Tabanlardaki Benzeşmeler
2.2.4.3.1. Ünsüz-ünsüz Benzeşmesi
2.2.4.3.1.1. İlerleyici Benzeşme

k-k < k-r
buŋa tabİ ôretmen gelesiye ġadaḳ o üçüncü sınıfı oḳutdu yāni üçüncü sınıfa ġadaḳ çocuḳları oḳutdu, (II-42.17) "kadar"

-ll- < -ly-
canım türkiyeniŋ on beş millon núfūsu vardın◡amcam, (I-10.6) "milyon"
ora bele hıdrellezlēde veyāhutda efendim bôle bi du◡ālarda gider◡orda ġurban keseriz. (I-24.33) "hızır ilyas"
ağa dönerli sandelleye oturmuş bôle biz de ġız◡isdemeye gitdik, (II-9.13) "sandalye"
ondan sōna şeyini fasille bişirik, yaparıh, datlısını ederik her şēsini onūyna yaparıh ġāri. (II-23.35) "fasulye"
kiremit yō◡udu daha, mārsille kiremidi yō◡udu yāni, (II-27.16) "marsilya"

-nn- < -nl-
e şindi bullād◡işde innere herkez bi innere üreme yapmış◡orda. (I-34.5) "inlere"
şimdİ nasıl annatİm çoh esgiye dayanıyo, yāni tārihini pek fazla bilemiyorum tārihini bilemiyorum. (I-35.3) "anlat-"
dişlikdē şennik yapallar, bizim bu yannarıŋ daha fāzla bu tören şeyleri, töreni. (I-36.41) "şenlik"
burası ilk geldİnde köy şura yılannı öreni diye yer var, oraya ġonūylar, (II-54.1) "yılanlı"

ş-ş < ş-s
bā yaprā ōndan tārhana, bulġur, fasille, nişaşda, nohut, sālça, turşu onu yaparıh. (I-26.32) "nişasta"

2.2.4.3.1.2. Gerileyici Benzeşme
-mb- < -nb-
ḳambur berber sebeb◡oldu ölüme, diye bi türküsü vardır (I-4.5) "kanbur"
pērşembe gün dē pērşembe gün de ġına olurdu ḳadın◡evinde ġız◡evinde. (I-8.1) "perşenbe"
ondan sōra bôle hanımlara tembih◡ideriz malımız çoḳ gerçi◡hep malcı burda, (II-17.4) "tenbih"
öteki arḳadaş da şeye getdi, afyon şey isdambul tarafına. (II-55.41) "istanbul"

-nn- < -ğn-
orıya bālarla inne◡atarlā ġoca ġarılā atıverlēdi burıya bālāŋ derlērdi hani orıya bālandı mı orıya bi ip bālar gelirdik, (II-50.39) "iğne"

-tt -< -kt-

bi gün bāb◡emmi getirecēm diyerek ta mettebiŋ yanna ènmiş gētmiş çocuh, ārİylar ārİylar bunnar bulamİylar çocū, (I-42.24) "mektep"

y-y < ğ-y
buyday dövellerdi◡abam, o keşgek yapallardī, güleş yapallardı o gün◡ordā, (II-15.52) "buğday"

-yy- < -ny-
ō bayā alimiyyumdan yapılmış ġalıŋ sesli bi çalġīydı bu, (II-6.6) "aliminyum"
apdıraħman var biliyoŋ mu almayyada. (II-38.3) "almanya"

-ss- < -rs-
tamam ġonuşcām yoḳ menim meni büssürü ġonuşdurduŋuz, yeter ġāri. (I-31.29) "bir sürü"

-ss- < -ks-
yüsseK◡olur ġari böyüK◡olur ġā hôle. (II-16.4) "yüksek"

-ss- < -zs-
hı lamba yanardı, onnan oynarlādı onuŋ şavkınnan, ayassa ısınıraḲ◡oynarlādı. (II-48.6) "ayazsa"

-nn- < -yn-
bôle bālarıḲ◡içine bi bişşek ġatarıḳ dēnek yannıḳ yayarıḳ, yağı◡olur◡ôle doyulur mu◡onuŋ yağına heç, yannıḳda yayarıḳ yağı. (II-15.22) "yaynık"

2.2.4.3.2. Ünlü-ünsüz Benzeşmesi

Ünsüz değişmelerinin bir kısmında, komşu ünlülerin etkisi olmaktadır.

2.2.4.3.2.1. Dudaklılaşma:

Yuvarlak ünlüler komşuluğundaki ünsüzlerin dudak ünsüzlerine değişmesidir.[60]
-f- < -h-

[60] bkz. KORKMAZ; *GTS*, s. 48 (Korkmaz, bu terimi dudaksıllaşma olarak vermiştir.); TUNA, *TDDN*, s. 29.

ayçiçē, hī ayçiçē hī nōfut, dārı eker herkez, ekebilen ekemiyene yoḳ bi şey ē çoḲ◡ekmeyīz az◡ekeriz herkez kendi yi̧ce◡i ġadar. (II-22.16)

-w- < -v-
cumā gün keşgek döwülürdü, (II-21.12)
çalgı dawıl çalardı gelin◡ālar dellerdin. (II-22.4)

-v- < -y-
bizi de oḳudan hoca geldi, köve hoca dutārdıḳ◡o bizi ḳuran oḳutmıya başladı. (II-42.19)

-w- / -v- < -’-
e varmış, yā resūl◡allah seniŋ hèkmetıŋdan suval ólunmaz. (I-19.37)
bütün mēwlüT◡oḳunur, dowā yapılır, ondan soŋura günü gēldi mi kô şeyinde çocuḳ gezer hısımını, aḳrabasını, ġomşusunu onnar toplanır, ū◡urlar, (II-21.23)
kôlü bir◡olūdu hepsi sabālā dovāsını hacaya yapdırılārdı, asger dovāsı yapılırdı. (II-48.32)

-v- , -w- < -ğ-
musdava talet, bunuŋ◡anası dē buwalı◡uçu gelmiş de bura, çocū◡u olmamış babasınıŋ da musdava talet ġoymuş. (I-1.8) “boğalık için”
hindi buvazdan kevran geçermiş burdan, kevran çölòvasındàn tā äsgiden geçerimiş, (I-2.18)
ġoyunuŋ yúŋúnü evirisiŋ yúrsüŋ. (II-39.24)

-m- < -f-
mutmāmız filen yoğudu ki esgiden, yoğudu heye pacadā, ocaḳda, dışarda bi yemek bişiri gelir oturu yerdik◡eviŋ orta◡ýērinde mutfaḳ, (II-20.71) “mutfak”

-v- < -f-
ġıra gidēkene, çivte filán gidēkene götürülē yem torbasını. (II-3.22) “çifte”

-m- < -ŋ-
bir iki ġomşu toplanıp bi̧ yā şeker ve şērbet, şekerden şerbeT◡olurdu, veyāhutda loḳum yenirdi bi yüzük taḳılırdı gelin ġıza, (II-46.15) “koŋşu”

-m- < -n-
ēlbįse alırız değişdi <u>şindi</u> būzdolabından çamaşır maḳánesinden televizona ġadā adetimiz çıḳdı alırız, (I-44.4) "şimdi"
bizi çekdiler anḳara hatdına, öteki arḳadaş da şeye getdi, afyon şey <u>isdambul</u> tarafına. (II-55.41) "istanbul"

-m- < -v-
altı çocūm◡ marıdı bir <u>mafāt</u>◡etdi beş çocūm mar, (I-38.16) "vefat"
hindi ne var evler dolusu cehiz◡oluyo, olurdu eveli tā evelleri ātmış biŋ älli biŋ eveli bôle biŋler mi <u>marıdı</u>. (II-39.35) "varidi"
ōrdan burıya bį gôşmen şindi o zamān bi yerde <u>muḳāt</u>◡etdį◡iŋ anda şey vilāyet◡ḥarici gitdį◡iŋ◡andā işē◡ōlmazımış (II-43.9) "vukuat"

2.2.4.3.2.2. Ulanmaya Bağlı Dudaklılaşma
v#◡#V < ğ#◡#V
ānneŋ ôle bi şey◡adam dį◡il, savol. "sağ ol"

2.2.4.3.2.3. Bağıntılı Değişme:

İç sesteki sesleri, benzer sesli bir başka kelimedeki seslere dayanarak değişik telaffuz etmektir.[61]

2.2.5. Aykırılaşma:

Çıkış noktaları birbirinin aynı veya yakın olan ünsüzlerden birinin, benzeşmenin aksine çıkış noktasının farklılaşmasıdır. [62] Diğer Anadolu ağızlarında olduğu gibi, *DEYA'*da da benzeşmeye göre örnekleri oldukça azdır.
-ln- < -nn-
bunuŋ böyū vārdı şēy <u>ādlennen</u> biz arḳadaş◡olurduḥ barabar yımırta toplardıḥ, (I-42.23) "adnan"

-kg- < -kk-
<u>tekge</u> ġārdaşım menim hē o menim ġārdaşım, (I-22.18) "tekke < tekye"
getitdirelim◡olmassa, çoḳ güzel hem türkü de sôler. bi <u>daḳġa</u> ben◡onu bi. (II-54.23) "dakika"

l-n < n-n

---

[61] bkz. TUNA; *TDDN*, s. 31,32.
[62] bkz. Sadettin ÖZÇELİK; "Aykırılaşma Terimi, Tanımı ve Örneklerinin Tasnifi Üzerine", İlmî Araştırmalar, Güz 2002, S. 14, İstanbul, s.131-144.

içellerdin sedirdē oturannara ġayfa filcanı dolu, e ġıyıda oturannara yarım, (I-50.19) "fincan"

l-r- < r-r
ḳambur berber sebeb◡oldu ölüme, diye bi türküsü vardır onuŋ belbere tıraş olmaya gelmiş. (I-4.6) "berber"

l-r- < r-r
meselā türkmennēŕde mama derler biz de bibi dēriz, sōna halā◡a dôndü. ābį, bilāder, aġa dērlerdi meselā böyüklerine, (I-8.10) "birader"

l-r < r-r
bi ē tıraḳtör◡aldıḳ bi yol da şindi tıraḳtör◡ālmadan çift sürüyoz leşber babam, kökten leşber o da yaşlandı (II-42.25) "rençper"

r-l < r-r
elçi düşürū̄y arḳadaş beniki benden geçdi ē ben◡iki gözüm moraldı. (I-25.18) "morardı"

-s-h- < -s-s-
hē anāŋ dū̄◡ünde yeŋge◡oldum essah düşünmüyon vallā. (II-60.7) "esas"

-t-d- < -t-t-
hatdā men bebek düzdüm ôle şey◡olsun dē heh, (I-43.23) "hatta"

n-l < l-l
hemen alıllar nezzetli◡olur yāni sāde fennį yem verdiŋ mi onuŋ nezzeti ōlmaz ānnadıŋ mı etiŋ nezzeti◡olmaz. (II-14.26) "lezzetli"

r-l < r-r
turgut dayımıŋ torunu yā ärzulumda polis. (I-1.9) "erzurum"

2.2.6. Süreklileşme:

Patlayıcı ünsüzlerin çeşitli sebeplerle sızıcı ünsüzlere değişmesidir.[63]

2.2.6.2. İç Seste Süreklileşme
2.2.6.2.1. Ön Seste
#ş < #ç

[63] **bkz. KORKMAZ; *GTS*, s. 135, TUNA; *TDDN*, s. 28.**

şunnara <u>şeki</u> dènirdi, yazmalara. (I-1.37) "çeki"
böbēmiŋ beşi <u>şamdan</u> / övēladīm düşdü damdan (I-29.39) "çam"
dağı da şekēdik, dağı da <u>şekēdik</u> şincī◡ekmiyollā baḳ dağı da şekēdik, şincī◡ekmiyo adam ovàyı sürmüyo. (II-62.16) "çekerdik"

#m < #p
hindi◡ordāna selātdingil <u>mancar</u>◡ēkdi◡ḫcār, (II-14.26)

2.2.6.2.2. Kök Ünlüsünden Sonra
v/ < b/
hē o◡zuman o◡zuman oḳutmadılar◡işde <u>buvamgil</u> bizi, oḳutmadılar. (II-25.4)

ğ# < ç#
bu <u>çeğ</u> zehrē ġatmā filán elde doḳunurdu çuval doḳunurdu. (II-39.29) "çeç"

ş/ < ç/
geline bi altın◡alıyıh <u>üş</u> beş ni alacāsah, altın dóşüne, dóşüne gücümüŋ yetdi ġadar, onu ġonuşmazıh, (I-28.16) "üç"
èrkekler◡olmaz, hediye orda veririz, èrkeklerimiz bulunmaz <u>heş</u> bi yerde. (I-28.32) "hiç"
yeşil başlı ördeK◡olsam / su da <u>işmen</u> gölüŋüzden (II-4.9) "iç-"
sōnaki gelen <u>göşmenler</u> ayrıydı buraya, bunnar balḳan harbinden ḳalma felan. (II-69.2) "göçmen"
güzel ḳarıştırılır sacı yā dökülür veyā tavaya da olur <u>saş</u>, şimdi saş ḳalmadı sayılır (II-70.28)
"saç"
v/ < g/
e tamam◡işde, dērleleme tōplama <u>tuvāylıdan</u> gēlmiş, āvdandan gēlmiş ḫşde. (II-51.4) "tugaylı"

ğ/ < k/
yuha ekmekdir bizimki belki ekmek <u>yoğudu</u>◡evel biz◡ēle gördük. (I-18.14)
pendiri çoha men yaparım asıl, ġoyunumuz <u>çoğudu</u>, (I-22.22)

h/ < k/

DEYA'da yaygın olarak görülen bir değişmedir. Söz konusu değişme Çölovası ve Dombay Ovası Türkmen köylerinde yaygın şekilde görülmektedir.[64]
horuzunan sözüm yabana köpē delmelerіŋ oraya yaħın güccük ovanıŋ ġıyısına iletmiş, (I-2.9)
ġınīğıŋ ġızlarī ġayetce düzgū̄n / aħciniŋ ġızlarī onnardan◡azgīn (I.48.33) "akçin"
hē yavrum sitil, doħuma, geçi ġılı. hā çadır, direk dikērdik bôle etīrafına çivį, çadırlarıŋ hanı bôle sitilleri geridik. (II-34.4)

y/ << k/
e gedēdik orda ayşamā ġadar çit sürēdik (II-30.25)

2.2.6.2.2. Tabanlarda
-m- < -b-
hē yörük yörükden dedemiznen nenemiz yörük göçeme yörū̄◡ünden, işde horzumlardan, hī horzumlular ondan dedem◡ırāmetlik ôlmüş, (II-29.4)

-ş- < -ç-
ondan sōna dāmādı bindirilerdi sādışlarīyna berāber köyüŋ kenarını dolandırı geliller (I-15.10) "sağdıç"
motur yōḳana pancar◡eken yōdu yeŋi◡adeT◡oldu, yōdu ileşberlik varıdı. (I-27.14) "rençper"
hu dįnē◡alırdıḳ bi de ufaḳ çelik vūrduḳ mu bu, yamaşda dikelirdi ben burdan vurudum alır gelirdi çelį◡i, (II-18.2) "yamaç"

-ħ- < -k-
ġoyun tuluħlarındān, bidonnara basardıħ sāde yağ◡olurdu◡onnardan, ya'a duzlarsaŋ, bezlerseŋ şorā ġoyarsaŋ. (I-27.16)
heş korħmaŋ bi şį◡olmaz dedi bāsdılar bıçā◡ı eteri. (I-49.35)

2.2.6.3. Son Seste Süreklileşme
ħ# < k#
nāpacāŋız bilgimizi böyle alıp da müzeye mi ġoyacāŋız? nāpacaŋ merаħ edip de he, nāpacaŋ. (I-1.17)
içine ardına bıçaħ ġoyalla, ondan kērim bilmen sındı ġoyalla, maħas ġoyalla, sındı maħas heye. (I-6.26)
hįç górmedim, çünkū̄ oḳul kırħ yedide yapıldı buraya, (I-10.1)

---

[64] krş. Osman GÖKER; Bolvadin'deki Türkmen-Karabağ Köylerinin Ağzı *BTKKA*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi), Afyon,1996. s. 24.

çığa bôle ē boyalı bi tū̄ neyse ġuş tū̄sü tavıh̄ tū̄sü, onu bi çapıda edellerdi āltınnarı bôle onuŋ◡üsdüne bālallardı. (I-33.10)

ş# < ç#
hē çatal, ġaşıḳ yeni çıḳdı ā◡aşdan şimşir ġaşī◡ı heye onnarına yirdik yemē. (II-20.72)
bu köyüŋ yemekleri piriş pilavı, fasille, helvā yaparlar, (II-31.10)

f# < b#
ġuru fasille piriÇ◡aşı patedis yemē äsgiden ē ġur◡üzümden hoşaf yapallādı, (I-31.18)

2.2.7. Süreksizleşme:

Sızıcı ünsüzlerin çeşitli sebeplerle patlayıcı ünsüzlere değişmesidir.

2.2.7.1. Ön Seste Süreksizleşme
#c < #s
vallā çoh yazıyam da cāra ġutusunuŋ◡ū̄sdüne yazıyam cāra ġutusundan ātıp gidiyem. (I-51.30) "sigara"

#c <#j
o burda yaḳıp çavuş da dİy candarma çavuşu ulen bizim◡adımızı allāh◡aşġına dİy ġadına yalvarİylar (I-39.31) "jandarma"

#k < #h
of, māsız beni şôretīlen, dişi çıḳar tabİ? bi ḳaranı būyday ġaynadırıḳ şinekme birer çenek çenek ġomşulara dağıdırıḳ. (II-12.1) "haranı"

#b < #m
ē būrda ē aşiret var, bucan var, gēygel var iki◡ū̄ş dā var ya ōnnarıŋ ātlarını bilmiyom ġāri yörüklerİŋ. (II-14.13) "mucan / mıcan"

#b- <#v-
bi gün bāb◡emmi getirecēm diyerek ta mettebİŋ yanna ènmiş gētmiş çocuh, (I-42.24) "vahap"

2.2.7.2. Kök Ünlüsünden Sonra Süreksizleşme
c/ < j/
hediyemizi götürürük picama alırıḳ, çorap alırıḳ. (I-1.37) "pijama"

ondan kerį locisdik harP◡aķademiler ķomutanı yalçın var būrda yetdi būrda böyüdü halen, (I-10.35) "lojistik"

2.2.7.3. Tabanlarda Süreksizleşme

-c- < -j-

ben gelesiye ġāldırıdı biz garaca çıķıp da yanı ġaraşdan benzinlikdē löbetcileri değişdiresiye zāti◡om◡beş daķġa dolurdu, (II-18.14) "garaj"

detercanlı şeye hindi iyi kötü ısladalım gibi ķırķíyn de beyazlátceS◡ħani bunu şeye ġatciS. (II-50.7) "deterjan"

-g- <-h-

hī ġatmeri yūķayı yazarız, onu yālārız◡içine bi şē ġatarız nįse pēnirdir, haşgeş, susam ondan keri sacıŋ◡üsdüne yālarız o işde ġatmer. (II-22.8) "haşhaş"

2.2.7.4. Son Seste Süreksizleşme

Ç# < j#

şimdi ordan yānı şey◡etdèler sontaÇ çıħtı, su çıħtı. (I-19.7) "sondaj"

atmış sekiz◡atmış doķuzda baraÇ emri alındı demirel başbaķandı burdan bi tónel◡aşdı dįnara, (I-20.13) "baraj"

2.2.8. Ünsüz Türemesi

2.2.8.1. Ön Seste Ünsüz Türemesi

#h < #ϕ[65]

ōrda bēle havlı çekíķler, ōrda yatiy, yatiylár. (I-3.7) "avlu"

e hazırlıķlarımız ē undan herişde keserik, undan maķarna keserik, (II-15.60) "erişte"

#y < #ϕ

hayır dayım düşdü dayılarımıŋ◡ikisi de yesir düşdü yonana, onnar yesir düşdüler yalıŋız babam yesir düşmedi, (I-37.13) "esir"

2.2.8.2. İç Seste Ünsüz Türemesi

-y- < -'-

onuŋ bi fiyaT◡arabası var onuŋ da taķsisi var, (I-25.13) "fi'at"

hemī de doķdur bizį taķsisįynen dāyresine getdi, (I-38.22) "da'ire"

ōndan kērī◡āydına işde bi çit◡öküz◡āldım sōna ilk āylem◡ôldü. (I-42.8) "a'ile"

---

[65] **bkz. Gürer GÜLSEVİN, "*Türkiye Türkçesi Ağızlarında h Sesi Üzerine*", TDAY (Belleten) *2001/I-II*, TDK Yay., Ankara, s.129-146.**

üçüncüye şeye geşdi dördüncüye ismāyil çavuşuŋ yanna daḳıldı, (II-30.46) "isma'il"
tekrar bi dā sôdü, geri‿iyāde‿ederim dedim apdesdim var günāha girmi‿im, (II-38.23) "i'ade"

2.2.8.3. Son Seste Ünsüz Türemesi
y# < ϕ#
bēỳlerden bicēcik mēmet, mēmediŋ soyadı niy? (I-1.4) "ne"
hindi ġuzum ney górúyúk televzonda? eveli iyiydi. (I-6.37) "ne"

āt# < ϕ#
mērcimek bi dē bēsimet gibi dērlerdį püsgūt gibi bi şē onnarı verilerdi, (II-47.32) "bisküvi"

y# < ϕ#
ē ōlan taraflīysa ē ya pazar gún gideller ya cumāý gún perşembe gún gideller ġız‿isdemèye. (II-24.18) "cuma"

2.2.8.4. Geçişmeye Bağlı Ünsüz Türemesi
-y- < -ϕ-
he ġadınlara, ōlanlara etek, şeki, bürgü niyse. (I-1.37) "ne ise"
neyse bey gelıy, beye bi hayvan kesıyler, sözüm yabana yemek veriyollā. (I-5.23) "ne ise"
hayır bu kóylü değildi, demir yolcūydu babası, istasyon şefıydi. (I-11.10) "yolcu idi"
cenāb‿allah o kişiye yāzdīysa‿oluyo. (II-41.27) "iyi ise, yazdı ide"
atınıŋ‿onuŋ şefeŋginden at su işmemiş, gölgesinden irenginden, dünyă güzeljymiş gāri. (II-52.28) "güzeli imiş"

2.2.8.5. Ulanmaya Bağlı Ünsüz Türemesi
şuġ‿ġarşı dā köşmüş, porsumanıŋ oldū yere hacī abbas diye bi yer var oraya göçmüşlē. (I-5.5) "şu karşı"

2.2.9. l, m, n, r, y Ünsüzleri Arasında Değişmeler:

DEYA'da bu ünsüzlerin birbirinin yerine kullanıldığını görmekteyiz.

n < m
şindi yemek memek yapılmıy şindi çerez‿alınıy tökülıy ġīz gelin toplanıy ōynaşılmıy (I-52.23) "şimdi"
şindi bizde bi dū‿ün‿olsuŋ hindi geliniŋ dāmādıŋ yāni harcadī para ġadar (II-5.39) "şimdi"

r < l
vallā dēzem āḳlıma gelise derin◡işde ne dese dēyon ġāyli āḳlıma geleni dēyon. (I-45.22) "gayri"
buyday dövellerdi◡abam, o keşgek yapallardī, güleş yapallardı o gün◡ordā, (II-15.52) "güreş"
öküzlerde nāl yoḳ, o bi selve deriz ā◡açtan malların boynuna taḳmaḳ◡için ōnnarı keser götürülēmiş (II-68.19) "servi"

l < n
ällerimize birer◡orah alırdıh dölüm dölüm ağşamlara ġadar◡onu yorduh, (I-23.21) "dönüm"
āladılma mı zülüf kesİyken oḥşalırdı anası āliyar ġızı◡āliyardı. (I-52.8) "okşan-"
çoḳ oluyo yāv ôle bi ġar, om◡beşēr daḳġa lōbet beklērdik ōrda, bēŋ om◡başīydım, (II-18.12) "nöbet"

y < r
menim külā alalım bāyi el bize ne diyer? (I-33.7) "bari"

n < m
men de şu barnānı bi ġapdım bahdīydıh ġanadı, (I-41.25) "barmak"

2.2.10. İkizleşme:

İç seste, iki ünlü arasında ve vurguyu üzerinde bulunduran ikinci hece başındaki ünsüzün tekrarlanmasıdır.[66] Anadolu ağızlarının bir çoğunda görülen bir olaydır, daha çok Doğu grubu ağızlarında görülür.

-cc- < -ç-
ıramazanlarımızda hazırlıḳlarımızı yaparıḳ, böyüklerimizinen güccüklerimizinen ıramazanımızı terefimize gideríḳ, (I-1.41)
şôle güccük bi fırınnarımız vādır, gômbe gibi ederiz hôle içi haşgàşlı altına çiçek yāğı dökeriz, (II-61.9)

-yy- < -y-
bizden böyükleri vardı birez āḳlı sarmıyyo, eğitmen varıdı ôretmen dē◡ildi eğitmen varıdı o eğitmen de len ben ücretle mi oḳuduyon sizi dedi yāni gece toplayyodu, (II-42.3) "sarmıyor, topluyordu"

---

[66] bkz. KORKMAZ; *GTS*, s. 163 (Korkmaz, bu terimi ünsüz ikizleşmesi olarak vermiştir.); TUNA, *TDDN*, s. 32.

potinne seyirci gelirken ayā çuḳura bi gidiyo, su gümlèyyo, şu aşşāda kô, esas kô aşşāda bizim. (II-48.44) "gümlüyor"

-rr- < -r-
ġurbanım esgere gideni çārdırıħ, eve gelir, yemek ġorrıħ, yediriríħ ona, halallaşırıħ ūrlarıħ define dümbēne, neyse çalġıyna. (I-6.32)

-kk- < -k-
būda döwülür, bizim◡esgiden soḳḳu diye vardı orda būda döwülür, soḳḳu diye bi delikli daşdır, delikli daş (I-17.19) "soku"

-nn- < -n-
mēmediŋ soyadı niy? mēmeT◡eren var, şèyde diŋŋerde ġaymaḳamıŋ. (I-1.4) "dinar"
ō sôlerim ya, hepisini şo yannı bek şētmiyem dē, doğannıya vārdım da çoḳ durmayalım, (I-47.32) "yan+ı"

-ss- < -s-
hē anāŋ dū◡ünde yeŋge◡oldum essah düşünmüyon vallā. (II-60.7) "esas"

-şş- < -ş-
sözüm yabana bi eşşek yolu, çīr yolu gibi şôle bi ince bi şey geçiymiş, (I-2.22) "eşek"
ôlen nemezi◡ħilē en aşşā elli gişi◡olurdu, maşşallahı var şindi◡iki gişi◡oluyo, (I-14.6) "maşallah"
gār yādı mī yāmır yādı mı fişşek vuruduḳ bôle at yandan eveli yannıḳ yāylıydı, (II-34.7) "fişek"
iki yāsdıḳ bi döşşek bi yōrgan dedi◡iŋ gibi evelden◡ôlēdi, e şindi hepisi bol allaħa şükür de. (II-44.6) "döşek"

2.2.11. Göçüşme:

İç seste komşu veya uzak ünsüz ve ünlülerin yer değiştirmesidir:[67] DEYA'da sadece ünsüz göçüşmesi örnekleri tespit edilebilmiştir.[68]

---

[67] bkz. Ahmet CAFEROĞLU; "*Anadolu Ağızlarında Metathese Gelişmesi*" *TDAY Belleten 1955*, T.D. K Yay., Ankara, s.1-7.; Hasan EREN, "*Türk Dilinde Metathese Olayı*", *TDAY, Belleten 1953*, T.D.K Yay., Ankara, s.161-180.;KORKMAZ, *GTS*, s. 74; TUNA; *TDDN*, s. 38-39.
[68] bkz. Önder ÇAĞIRAN; "Türkiye Türkçesi Ağızları Ünsüz Göçüşmelerinin Kuruluş Sistemi", *3*.

-h-r- < -r-h-
ġış hazırlī◡ı da tahrana yaparsıŋ, bulġur gāynadırsıŋ tabį yapılmaz mı yāvrum yapılır. (II-20.64) "tarhana"
ananıŋ ġızına, bubanıŋ ōluna mēhremeti ġalmıcaḳ. (II-60.21) "merhamet"

-r-b- < -b-r-
mįde filimi mįde filimi bucaħda çákdirdi halīl◡irbēm, hatırlamıyán hāŋġı doḳdura gitdįmizi hatırlamıyán, (I-38.20) "ibrahim"

-r-l- < -l-r-
ġayri bēỳleriŋ nèrden geldįni bilmiyem, bēỳler varıdı burda, bēỳlerden ireli gēlme. (I-1.2) "ileri"
gökgöl var irelde biliyoŋuz mu hē biliyoŋuz mu bilmem, (II-42.34) "ileride"

-l-m- < -m-l-
o zaman ġırlıħ melmeket hiş bi şį yō◡udu, (I-23.15) "memleket"

-l-b- < -p-l-
eh ne diyem hindi açıḳ ġaldıḳ çīlbaḳ ġaldıḳ sō◡uḳdan◡ōlduḳ, nēdem şükür bu günümüze şükür. (II-7.34) "çıplak"

-v-r- < -r-v-
hindi buvazdan kevran geçermiş burdan, kevran çölòvasındàn tā äsgiden geçerimiş, (I-2.18) "kervan"

-r-p- < -p-r-
tarlamız taḳgamız yoħ heç baħ ôlĕce bi ġuru◡ot torpaħ◡ev var, bu torpaħ◡evi de men alacam diye ... nēdim◡ay yavrum? (I-30.1) "toprak"

-ş-k- < -k-ş-
ġaymaħ yağı ġızardırıħ, eşkere gatarıħ iliman sıharıħ o èle◡olur, heye o şekil yaparıħ. (I-26.40) "ekşi erik"

***Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (1996),* TDK Yay., Ankara, 1999, s.239-277.**

2.2.12. Sesleri Bozularak Telaffuz Edilen Kelimeler:

Kelimelerin telaffuzu sırasında görülen değişiklikler, genelde o yörenin bir fonetik eğilimini belirler. Ancak kimi zaman kaynak kişilerde görülen bazı telaffuz değişikliklerini, o yörenin bir fonetik eğilimi olmaktan çok, kişiye bağlı özellik olarak değerlendirmek gerekir. [69]

emmē daħa daħa bi yüz otuz senelik bi menzi bū, çünkū̃ fazla dē◡il şimdi babam ē babamıŋ babası, babamıŋ dēdesi◡oluyu bu gelen babamıŋ has dēdesi◡oluyu hē, (I-37.6) "mazi"
tabi ne bulursaŋ ġuru ġurudursuŋ şey ġurarsıŋ, ġurdū◡uŋ neydi ġız heye kosvere ġurallar, (II-20.65) "konserve"
böyüklēr gider allāħıŋ◡emri peyġamberiŋ ġavli imāmı āzam◡efendimiziŋ isdihāz◡üzere seniŋ ġızıŋī filánçıya isdemeye geldik, (II-59.15) "içtihad"

2.2.13. Yarı Ünlüleşme: [70]

Kimi sürekli ünsüzlerin yerlerini, yarı ünlü olan y ünsüzüne bırakmasıdır. Bütün örnekleri iç seste görülmüştür:

y < ğ
çiyniyandan kēri süzer, ondan kēri ġaynarlar, ġaynadırıħ, gúpe ġoyarlar. (I-3.49)
gelniŋ◡ônde yēŋgeler ōynar sēymanı davılcısı dağılı ġārī◡o vaḳıt, (I-41.15)
işde buydiylēden buydiyleri bôle çeviridik şu iliyen gibi, o hanı ġocuman ondan keri arabıya sararlar sararlar gelillēdi. (II-7.24)
äskiden ḳız çocūnu bobası annesi beyeniyōdu bizim zamānımızda. (II-69.7)

y << k
ödüş gibi onnar, e gedēdik orda ayşamā ġadar çit sürēdik (II-30.25)

y < '
çocuħlarımız mēmur◡oldu, kēndimiz emekli mayışımız vār, allaħ bereket versin (II-38.10) "ma'aş"

---

[69] **bkz. GÜLSEVİN; *UİA*, s.79; BOZ, *AMA*, s.87.**
[70] **krş. BOZ, *AMA*, s.88.**

y < h
allāh◡aşġına dİy ġadına yalvarİylar şôle dİy, abıla dİy vallāyi billāyi sen men buraya gēldikçe men sani çārtdırıram dİy (I-39.32) "vallahi, billahi"
ġış gecelerinde bizim kô az◡oldū◡unda şe oldūna ôle ġayfemiz yoḳ toplanmayız biz. (II-21.29) "kahve"

2.2.14. Uzunluk Kayması:

Bir ünlüyü takip eden ünsüzün çeşitli ses olayları sonucunda kaybolması ünlünün uzamasına neden olur. Uzunluğun komşu ünlü yerine kaybolan ünsüzden önceki hecede bulunan ünlüye geçmesi şeklinde görülür.

DEYA'da "-yor" ekinin sonundaki "r" sesinin düşmesiyle ortaya çıkan örneklere rastlanmıştır.

onnarıŋ gônünü alır baħ yimek veri yimek götürü etirafdānnar. (I-23.42) "gönlünü"
vallā dēzem āḳlıma gelise derin◡işde ne dese dēyon ġāyli āḳlıma geleni dēyon. (I-45.22) "diyorum"
o ḳaraḳuyudan gelen suyuŋ bir ḳısmı da o santĭralı çevirmekte cēran üretmektedir, elektirik üretmektedir. (II-36.20) "cereyan"
cengiz isdilāsı meydāna geliyō, cengiz bize vurmēyo, İrandan geçiyo bādata. (II-53.3) "vurmuyor"

2.2.15. Ünsüz Uyumu:

Komşu ünsüzler arasındaki bu uyum, ÖTT'de geçerli bir kural iken birçok Anadolu ağzında kural olmaktan çıkmıştır. DEYA'da ünsüz uyumsuzluğu yönü ile dikkat çeker:

-kd-
he hē o mērcimekden◡olur, mērcimekden◡olur◡o. (I-1.25)
geline elini soḳduruduŋ bıçaħ çıħdı mı ōlu dōcaḳ dènèrdi, sındı çıħdı mı ġızı dōcaḳ dènèrdi. (I-6.17)
ē ondan sōra işde başlıḳlar kalḳdı, başlıḳlar kaḳdı, (II-1.30)
yā bizde yörük dİ◡il, ama bilmiyom āslı belki yörükdür (II-6.14)

-pc-
motorlu topcūydum, topcu◡oḳulu var polatlıda hē orda muħāberēydim orda işde iki sene yaslandıħ geldik. (I-20.20)

heye kepce kepce derik de, çomça derik heye çōmça kepce nēyse onna‿alırdıḳ (II-20.16)

-sd-
ġapama diye hindi inē kēsdíḳ mı? onu inē kesdikden sōna parçalārdıħ, (I-1.27)
o adam da üsdüne turbe yapmış, ō bu topalımış onnar ḳaħmış orda şu tepeniŋ‿üsdedir, (I-3.6)
usdam da aḳ‿alīynan şèy varıdı ya hasan dèyerlerdi ya haydarlı onnar yapTı. (I-30.33)
yavrum hunuŋ‿üsdüne otu ha, yavrum bôle gôrdük biz bu depremlē bura gelince ōldu. (II-7.29)

-sg-
yaşatmıyolar şindi äsgi gelenkleri, esgi gelenekleri yapmıyolar. (II-17.18)

-şd-
şurda bizde gelinnik fılan giydirmek olsa‿olsa beş altı senelik önceden, ġırmızı ġumaşdan. (I-15.17)
ē ata mindirilerdi gelini dāmādı bu köyüŋ‿etirafını bizim burdan dolaşdırılardı. (I-24.17)
bey bubasī hindi gelİr şamdan / ırlaladīm düşdū̄ damdan / bôbēm nēnni nēnni nēnni. (I-29.47)
ōlum götdü bizİ çünkü ō ordā dāyrede çalışdī bucaħdā arħadaşlarnıŋ yandā bizi dē oràya çıħartdī (I-38.24)

-şg-
türkmen ya türkmen diyolar‿ama bāzı köy başga yerlerde ters yerler ôle türkmen dē‿il, orta‿asyadan gelen asıl heç ġarışī‿ı olmayan türkmenner bunnar, (I-12.5)
çıḳıp aşgın ḳantarında tartılsaḳ / ġumaş olsaḳ ellerinde yırtılsaḳ (II-23.107)
İşgi ġumar aramāycaŋ bādemlide, işgi ġumar aramāycaŋ. (II-24.27)

2.2.16. Nazallaşma:

Kelime başındaki b ünsüzünün nazallaşarak m ünsüzüne dönüşmesidir. DEYA'da özellikle Türkmen bölgesinde nazallaşma yaygındır.

#m < #b-
yedi gişiye bi sülüs vēdiler bize, tirene mindirdilē, (I-16.4) "bin-"

ya bi āl gel dedim ya hindi◡öldürecēm men seni dedim, e eyi mi dedim. (I-18.34) "ben"
yōħ meni yāzmadılar meni yāzmadılar yazıŋ, máŋa yazım dediŋiz verilecēmiş verįŋ aylā bālaŋ meni. (I-27.4) "ben"
o bēnzim◡iyi canım bēnzim bāħ ne dedi mē◡e dōķdur bilįŋ mi? (I-49.31) "bana"
evēlki gēlinner ata minērdi ġızlar yēŋgesine yapışırdı davul◡ārdında çalınıdı. (I-52.5) "bin-"
herkez ġōlundan ġopan mōncuħ, pāra atardī ele◡olurdu. (I-52.20) "boncuk"

2.2.17. Damaklılaşma:

Bir sözcükteki diş veya dudak ünsüzleri damak ünsüzlerine dönüşmektedir. Buna damaklılaşma denir.
2.2.17.1 Ön Seste Damaklılaşma
#h < #f
tarlam hilan yoħ, yōħ meni yāzmadılar meni yāzmadılar yazıŋ, máŋa yazım dediŋiz verilecēmiş verįŋ aylā bālaŋ meni. (I-27.3)
o şiy dįnarda◡o tabipden çekildik bēlden, dįzden hilimde, hilim çekildi o hilimler fílán◡ōlmasa parāyna baş◡olu mu, (II-12.17)
onu yaķardıķ mala baķardıķ. hindi gúnümüz hilen iyi. (II-19.8)

#h < #ş
ondan sōna bi dal hora uzanır bi dal, hora uzanır ortaya bi şey, şey var darаħ denirdi, (I-25.22) "şuraya"
bilmiyem ki o zamanıŋ gününde gittim◡unutdum gitti, hindi bilemiyem bi şeycik. (I-28.9) "şimdi"
o pāydıķ, bunnar bayraķdar◡olurdu bū adamlar, hu adamlar. (II-16.9) "şu"

2.2.17.2 Kök Ünlüsünden Sonra Damaklılaşma
h/ < f/
a yavrum o zān o seherberlikde ölmüş, ōlmuşam men, o zamandan beri baħ yüS yaşına girdim yavrum. (I-30.15)

2.2.17.3 İç Seste Damaklılaşma

-h- < -s-
nāħıl dį◡im◡onnarı baħ saŋa şu döwer. (I-26.36) "nasıl"

2.2.17.4 Son Seste Damaklılaşma

h# < f#

otuz sekizde ġuruldu esah cumhuriyeti de onnar ġāri seçime tavaḳġuh◡etdi, seçiminen celal bayarnan menderes ġazandı. (I-10.13) "tevaḳḳuf"

ş# < s#
kendimiz ġoyarıh, bazı hocaynan ġoyarlar, bazı herkeş kendi ġoyar. (I-3.37) "herkes"
hanı ġururdu◡orda onda sōna herkiş doḳurdu ala heybe, ala çoval. āletleri ısdar başġa bi şē yoḳ ısdar, (II-34.35) "herkes"

SONUÇ

DEYA iki ağız bölgesine ayrılabilir, buna göre;

I. Ağız Bölgesi (Çöloası ve Dombay Ovası Türkmenleri): Çölovası'nda bulunan; ancak farklı özellikler gösteren Kınık, Tatarlı ve Alparslan köyleri ile Dombay Ovası'nın tek yörük köyü Karataş hariç.

II. Ağız Bölgesi (Adana, Antalya, Aydın, Denizli bölgelerinden gelmiş Yörükler; Türkmen Bölgesi'nde yaşayan fakat II. Bölge özelliği taşıyan Kınık, Tatarlı, Alparslan, Karataş köyleri ile Göçmen köyleri; Bilgiç, Körpeli, Çamlıköy, Akyarma).[71]

Dinar ve Evciler ağızlarının karakteristik özelliklerini ise şöylece sıralayabiliriz.

1. **DEYA**'da I. Ağız bölgesinde ayırt edici bir özellik olarak nazallaşma, #b > #m değişikliği vardır. men, mē◡e
2. **DEYA**'da II. Ağız bölgesinde "şu" kelimesine bağlı olarak #ş > #h değişikliği oldukça yaygındır.
   hindi, hu, hurda, hura
3. **DEYA**'da damak uyumunun "g" ve "k" ünsüzlerinin kalınlaştırıcı etkisiyle bozulduğu I. Ağız bölgesinde yaygın olarak görülür:
   gónlúne, gótúrüsen, kólümüz, gótúrúrúk, gúmüş
4. **DEYA'**da damak uyumu **ÖTT**'den daha ileri durumdadır:

---

[71] **Geniş bilgi için bkz. Erdoğan BOZ "Afyonkarahisar ve Yöresi Ağızları Üzerine Bir Tasnif Denemesi" Türk Dil Kurumu-Harran Üniversitesi, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı* (25-30 Mart 2008) Şanlıurfa.**

habar, birez, mezerliK, esgerin, barabar

5. DEYA'da -iken zarf-fiil eki çoğu yerde damak uyumuna bağlıdır:

sallanīyḳan, yō◡uḳana, gedīykene, geliyoḳa

6. DEYA'da I. Ağız bölgesinde şimdiki zaman eki damak ve dudak uyumuna bağlanmıştır:

çırpıyam, biliyem, äşiyek, ġaymāḫ◡ediyek

7. DEYA'da kalın sıradan kelimelerdeki "ḳ" ünsüzünün süreklileşerek "ḫ" ünsüzüne dönüşmesi 1. Ağız bölgesinde oldukça yaygındır.

yıḫıldı, baḫallarıdı, çıḫdıḫ, çoḫ, yoḫ, kaḫarıḫ

8. ÖTT'de "b", "m", "p", "v" ünsüzlerinin yuvarlaklaştırıcı etkisiyle dudak uyumunu bozan kelimeler **DEYA'**da uyuma girmiştir.

tavıḫ, savırcèz, savışdırıyolar, davıl, çamırda, sabını, vapır

9. DEYA'da "y" ünsüzünün daraltıcı etkisiyle dudak uyumunun bozulduğu görülür:

sürmiye, sürmiye, yapmaz◡olu mıyan, burıya, ġōrıyan, güdiyem, şurıya, yudumlıyalım, doḳumıya

10. DEYA'da #ḳ > #ġ ötümlüleşmesi oldukça ileri durumdadır:

ġızġın, ġızġın, ġapıyā, ġoyun, ġazanda, ġara, ġaraġol

11. DEYA'da l# ünsüzünün, eklenme sırasında n# + ≠n- < n# + ≠l olması sıkça görülür:

onnar, bunnara, ötekinner, zamannarından, deligannı

12. DEYA'da "ġadar" edatının "ġadaḳ" şekline dönümesi yalnızca II. Ağız bölgesinde görülmüştür.

adımı hilan o ġadak yazıyon.

13. "Ben" ve "sen" zamirleri yönelme hâli eki aldığında, bazen "bene", "sene" şeklinde kullanılır.

bene, bene

ALT AĞIZ GRUPLARINDA GÖRÜLEN FARKLILIKLAR

SES VE ŞEKİL BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ	I. BÖLGE	II. BÖLGE
#b > #m değişikliği	**	
#ş > #h değişikliği		**
"g" ve "k" ünsüzlerinin komşuluğundaki yuvarlak ünlülerin kalınlaşması	**	*
I. Ağız bölgesinde şimdiki zaman eki damak ve dudak uyumuna bağlanmıştır	**	
Şimdiki zaman çekiminde "-yA" ekinin kullanılması	**	
Kalın sıradan kelimelerdeki "ḳ" ünsüzünün süreklileşerek "ḫ" ünsüzüne dönüşmesi	**	*
Fiil çekimlerinde 1. çokluk kişi eki "+ḫ, +k" nin kullanımı	**	**
"kadar / gadar" yerine "gadaḳ" edatının kullanılması		*
"y" ünsüzünün daraltıcı etkisiyle dudak uyumunun bozulması	**	*

(* Seyrek görülür, ** Çok sık görülür)

KAYNAKÇA

BOZ Erdoğan, "Afyon ve Yöresi Ağızlarında Ünlüler", *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, C. II, S. I, Afyon, Nisan 2000, s.50-57.

_____*Afyonkarihsar Merkez Ağzı*, Gazi Kitabevi Yay. Ankara, 2006.

_____"Türkiye Türkçesinde Uzun Ünlülerde Vurgu", *İlmi Araştırmalar*, S.14, İstanbul, 2002, s.29-36.

_____ "Ünsüz Düşme ve Kaybolmalarında Terim ve Tasnif Sorunu" *Türk Dili Dergisi*, S.600, Ankara, 2001, s. 856-864.

_____"Bir Birleşik Zarf-Fiil; Fiil+Sıfat-Fiil Eki+(iyelik eki)+ Hal Eki Yapısı Üzerine" *İlmi Araştırmalar*, S.19, İstanbul 2005, s.43-48.

_____"İç Batı Ege (Afyonkarahisar – Kütahya – Uşak) İlleri Ağızlarının Ortak Özellikleri", *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (10-12 Nisan 2006),* Kayseri 2007, s. 25-30.

_____ Afyonkarahisar ve Yöresi Ağızları" *Afyonkarahisar Kütüğü,* Ankara, 2002, c. II, s. 33-38.

_____"Afyon ve Yöresi Ağızları Ses Bilgisi", *V. Afyonkarahisar Sempozyumu,* İstanbul, 2001, s. 284-294.

_____ "Afyonkarahisar ve Yöresi Ağızları Üzerine Bir Tasnif Denemesi" Türk Dil Kurumu-Harran Üniversitesi, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı* (25-30 Mart 2008) Şanlıurfa.

CAFEROĞLU Ahmet, "Anadolu Ağızlarında Metathese Gelişmesi" *Türk Dili Araştırma Yıllığı* Belleten 1955, TDK Yay., Ankara, s.1-7.

ÇAĞIRAN Önder, "Türkiye Türkçesi Ağızları Ünsüz Göçüşmelerinin Kuruluş Sistemi", *3. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri* (1996), TDK Yay., Ankara, 1999, s.239-277.

EREN Hasan, Türk "Türk Dilinde Metathese Olayı", *Türk Dili Araştırma Yıllığı* , Belleten 1953, T.D.K Yay., Ankara, s.161-180.

GÖKER Osman, *Bolvadin'deki Türkmen-Karabağ Köylerinin Ağzı,* Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi), Afyon,1996.

GÜLENSOY Tuncer, *Kütahya ve Yöresi Ağızları,* TDK Yay., Ankara, 1988.

GÜLSEVİN Gürer, *Uşak İli Ağızları,* TDK Yay., Ankara, 2002.

_____"Türkiye Türkçesi Ağızlarında h Sesi Üzerine", *Türk Dili Araştırma Yıllığı* (Belleten) 2001/I-II, TDK Yay., Ankara, s.129-146.

_____ "Bir Ünsüz Düşmesi Tipi Daha: Ünsüz Yitimi", *Türk Dünyası Araştırmaları,* Sayı: 139, Ağustos 2002, Ankara, s.133-136.

GÜLSEVİN Gürer, BOZ Erdoğan, *Eski Anadolu Türkçesi,* Gazi Kitabevi, Ankara, 2004.

KARA Mehmet, *Türkmen Türkçesi Grameri,* Gazi Kitabevi, Ankara, 2005.

KORKMAZ Zeynep, "Eski Anadolu Türkçesinde Aslî Ünlü (vocal) Uzunlukları", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar,* TDK Yay., Ankara, 1995, C.1, s.443-458.

_____ "Batı Anadolu Ağızlarında Asli Ünlü Uzunlukları" *Türk Dili Üzerine Araştırmalar,* TDK Yay., Ankara, 1995, C.2, s.197-203.

_____ Gramer Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1992.

SAĞIR Mukim, "Anadolu Ağızlarında Ünlüler", *Türk Dili Araştırma Yıllığı (Belleten) 1995*, TDK Yay., Ankara, 1997, s.377-392.

TEKİN Talat, *Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler*, Hacettepe Üniversitesi Yay., Ankara, 1975.

TUNA Osman Nedim, *Türk Dilbilgisi*, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü (basılmamış ders notları), Malatya, 1986.

ÖZÇELİK Sadettin, "Türkçede Kullanılan Arapça Kelimelerde Görülen Ses Olayları Üzerine Bazı Tespitler" *Türk Dili Dergisi*, S. 634, Ankara, 2004, s.550-562.

_____"Türkçedeki Farsça Kelimelerde Görülen Ses Olayları" *Türk Dili Dergisi*, S. 612, Ankara, 2002, s.1033-1041.

_____ "Aykırılaşma Terimi, Tanımı ve Örneklerinin Tasnifi Üzerine", *İlmî Araştırmalar*, Güz 2002, S. 14, İstanbul, s.131-144.

YILDIZ Osman, *Isparta Merkez Ağzı*, Fakülte Kitabevi Yay, Isparta, 2002.